

SOCIAL
FORSKNINGS
INSTITUTTET

06:04

Else Christensen

OPVÆKST MED SÆRLIG RISIKO

INDKREDSNING AF BØRN MED BEHOV FOR EN TIDLIG
FOREBYGGENDE INDSATS

06:04

OPVÆKST MED SÆRLIG RISIKO

INDKREDSNING AF BØRN MED BEHOV FOR
EN TIDLIG FOREBYGGENDE INDSATS

Else Christensen

KØBENHAVN 2006
SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET

OPVÆKST MED SÆRLIG RISIKO

Afdelingsleder: Ivan Thaulow

Afdelingen for børn, integration og ligestilling

Undersøgelsens følgegruppe:

Ellinor Colmorten, Socialministeriet

Rasmus Bruun, Styrelsen for Social Service

Bente Danholt, Styrelsen for Social Service

Maja Olesen, Styrelsen for Social Service

ISSN: 1396-1810

ISBN: 87-7487-806-9

Layout: Hedda Bank

Oplag: 800

Tryk: BookPartnerMedia A/S

© 2006 Socialforskningsinstituttet

Socialforskningsinstituttet

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

sfi@sfi.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller giver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

INDHOLD

	FORORD	5
	RESUMÉ	7
	Børn med konflikter	8
	Børn i brudte familier	8
	Forsømte børn af depressive mødre	9
	Dårlig beherskelse af dansk	10
1	INDLEDNING	11
	Data fra børneforløbsundersøgelsen	12
	Risiko for negativ udvikling	16
	Indholdet i denne rapport	18
2	VANSKELIGHEDER OG PROBLEMER	21
	Vanskeligheder og styrker	21
	Konflikter med jævnaldrende	26
	Konflikter hos børn med anden etnisk baggrund	28
	Psykosociale problemer ved skolestart	28
	Faglige problemer ved skolestart	30

	Beherskelse af dansk	32
	Sammenfatning	33
3	FORÆLDRENESSRESSOURCER	37
	Karakteristik af forældrenes ressourcer	37
	En case: ressourcernes betydning for barnet	47
	Danske børns problemer og familiernes ressourcer	51
	Børn med anden etnisk baggrunds problemer og familiernes ressourcer	54
4	BØRN MED MANGE VANSKELIGHEDER	59
	Danske børn med mange vanskeligheder	60
	Karakteristika for børn med anden etnisk baggrund	65
5	SÆRLIGT VANSKELIGE OPVÆKSTFORHOLD	69
	Børn med konflikter	70
	Danske familier med samlivsbrud hvor moderen er blevet mishandlet	73
	Mødre der føler sig depressive	77
	Dårlig beherskelse af dansk	79
6	AFSLUTTENDE REFLEKSIONER	83
	Fire synlige problemgrupper	83
	At turde og ville en god tidlig indsats	85
	LITTERATUR	87
	SFI-UDGIVELSER SIDEN 2005	91

FORORD

Hvilke syvårige børn har det så vanskeligt, at de kan have brug for en tidligt forebyggende indsats? Hvor mange børn drejer det sig om, hvilke problemer har de, og hvordan kan deres livsforhold karakteriseres? Disse spørgsmål fra Socialministeriet var udgangspunktet for rapporten om opvækst med særlig risiko.

Rapporten bygger på data fra Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse, hvor den seneste dataindsamling fandt sted i foråret 2003, da børnene var syv år gamle. Rapporten gennemgår, hvor mange børn der har de forskellige problemer, som undersøgelsen belyser. Dernæst bliver forældrenes økonomiske, erhvervmæssige, uddannelsesmæssige, sociale og personlige ressourcer analyseret. Målet er at pege på de børn, der på samme tid har vanskeligheder og ressourcetsvage forældre, fordi disse børn i særlig grad har brug for en tidlig indsats, så de kan hjælpes til at overvinde vanskelighederne og få et godt liv.

Rapporten inddrager både det repræsentative datasæt vedrørende danske børn og det partikulære datasæt vedrørende børn med anden etnisk baggrund end dansk. De to datasæt analyseres på samme måde, og resultaterne sammenholdes i det omfang, det er relevant.

9 pct. af de danske børn og 14 pct. af undersøgelsens børn med anden etnisk baggrund end dansk har på samme tid selv vanskeligheder og lever i ressourcetsvage familier. Disse børn har brug for en særlig indsats.

Undersøgelsen er gennemført af programleder, mag.art. Else Chri-

stensen. Forskningskonsulent Niels Kr. Rasmussen (Statens Institut for Folkesundhed) takkes for kommentarer og konstruktiv kritik til den afsluttende rapport. Desuden takkes undersøgelsens følgegruppe for god kritik og konstruktive kommentarer.

Undersøgelsen og rapporten er finansieret af Socialministeriet.

København, marts 2006

Jørgen Søndergaard

RESUMÉ

Målet for denne rapport er at indkredse de syvårige børn, der har vanskeligheder, samt at pege på, hvordan man kan få øje på dem. Det vil give mulighed for at gå ind og hjælpe disse børn med en tidlig indsats. Udgangspunktet er børneforløbsundersøgelsens datamateriale om såvel danske børn som børn med anden etnisk baggrund end dansk.

Undersøgelsen viser, at 9 pct. af de danske børn og 14 pct. af børn med anden etnisk baggrund end dansk har problemer. De scorer uden for normalområdet på spørgsmål, der måler barnets styrker og vanskeligheder, samtidig med at deres forældre karakteriseres som helt eller delvist ressourcetsvage. Disse børn har brug for en særlig forebyggende indsats.

For at tydeliggøre, hvilke børn det handler om, og for at gøre det mere klart, hvor man i særlig grad kan vælge at sætte ind, er der peget på fire grupper af problemer, som i særlig grad omhandler børnene med mange vanskeligheder. Det er:

- børn, der har konflikter med jævnaldrende
- børn i familier med samlivsbrud, hvor moderen er blevet mishandlet (kun data om danske børn)
- børn i familier, hvor moderen oplyser, at hun føler sig depressiv
- børn, der har en dårlig beherskelse af dansk, herunder børn, der ikke er glade for at gå i skole.

I hvert af de fire tilfælde er den overvældende del af de børn, der karakteriseres af de nævnte forhold, børn med mange vanskeligheder. Der er en massiv overvægt af ressourcetsvage forældre, ligesom der er tale om børn, der har et eller flere af de beskrevne problemer.

Der er flere drenge end piger med problemer. 58 pct. af børnene med mange vanskeligheder er drenge. Flere af de udsatte børn end andre børn dyrker ikke nogen fritidsinteresser, men bruger virkelig meget tid foran fjernsynet. Børn med vanskeligheder foretager sig færre ting sammen med deres forældre – de tager fx ikke så ofte på ture sammen som andre, og forældrene læser ikke så ofte højt for deres børn.

BØRN MED KONFLIKTER

Børn med konflikter med jævnaldrende er børn, der markant oftere end andre børn bliver drillet/chikaneret og slået af de jævnaldrende, samtidig med at de relativt oftere græder over det. De danske børn karakteriseres ved, at de har mindre social aktivitet med deres moder, end hvad der gælder for flertallet. Dette gælder ikke specifikt for børn med anden etnisk baggrund. Til gengæld har flertallet af alle børn med anden etnisk baggrund mindre social aktivitet med deres moder, end flertallet af danske børn har. Både for danske børn og for børn med anden etnisk baggrund end dansk, der har konflikter med jævnaldrende, gælder det, at mødrene markant oftere end andre mødre oplever børnene som svære at opdrage. Her kan der være en god indgang til kontakt med familien, fordi de fleste familier formentlig gerne vil have hjælp.

BØRN I BRUDTE FAMILIER

Børn i brudte familier, hvor moderen er blevet mishandlet, er nogle af de danske børn, der isoleret set har det sværest. Børnene har massive problemer på alle de undersøgte områder, ligesom familierne i vid udstrækning karakteriseres som ressourcetsvage. Der er tale om en lille gruppe (den mindste af de fire undersøgte), men det er dog alligevel knap 4 pct. af populationen. Nogle af disse familier vil formentlig have (haft) kontakt med et kvindekrisecenter, men der er nok flere, der har (haft) kontakt med socialforvaltningen. Undersøgelsen viser, at disse familier markant oftere end andre har kontakt med socialforvaltningen på grund af problemer

relateret til børnene. Det betyder, at der i forvejen vil være kontakt til en del af disse familier. Retningslinjerne for en tidlig indsats kan derfor være, at man i højere grad er opmærksom på, hvordan børnene trives, samt at der tilrettelægges en særlig støttende indsats for børnene, så de kan blive bedre til at tackle deres problemer, og så de kan få nogle mere positive oplevelser.

Børn fra familier med samlivsbrud, hvor moderen har været udsat for mishandling, har brug for særlig støtte til at kunne bruge deres kræfter uden for familien til at sørge for, at deres dagligdag fungerer. Gruppesamtaler med jævnaldrende børn i samme situation vil kunne være en mulighed.¹

FORSØMTE BØRN AF DEPRESSIVE MØDRE

For børn, hvor moderen karakteriserer sig selv som depressiv, tegner der sig ligeledes et ensartet billede for danske børn og for børn med anden etnisk baggrund end dansk. Også her er der for de danske børn tale om, at der er mindre social kontakt mellem børn og mødre, end hvad der ellers findes, mens der ikke er specifikke forhold for børn med anden etnisk baggrund, hvis mødre oplyser, at de er deprimerede. For både danske børn og børn med anden etnisk baggrund gælder det, at deres mødre ikke beskriver dem som vanskelige at opdrage. Det betyder, at vi her i højere grad får et billede af børn, der er forsømte, frem for et billede af børn, der har konflikter. I praksis kan det betyde, at disse familier ikke i samme grad som familierne til børn med konflikter med jævnaldrende vil være glade for hjælp til opdragelsen af barnet, simpelthen fordi opdragelsen ikke er problematisk på den måde, at den er svær for moderen. Disse børn er formentlig ikke i samme grad vanskelige; de er forsømte. En indsats her kunne således dels være at søge at afhjælpe moderens depressive tilstand, så hun bedre kan tackle sin moderrolle, dels at give børnene nogle selvstændige oplevelser, så de kan få nogle mere aktive udfordringer, end hvad der til dagligt kan gælde i samlivet med en moder, der føler sig deprimeret.

1. Gennemføres på nogle af krisecentrene og som et ambulante tilbud hos Mødrehjælpen.

DÅRLIG BEHERSKELSE AF DANSK

Børn med en anden etnisk baggrund end dansk, der har en dårlig beherskelse af dansk, er en oplagt gruppe, der har brug for en særlig indsats. Når børnene ved skolegangens start har problemer med det sprog, der undervises på, må der komme indlæringsmæssige vanskeligheder. Størstedelen af børnene har forældre uden mange ressourcer, og det vil således være nødvendigt med en indsats uden for familien, hvis problemerne skal afhjælpes. Det anbefales, at der bliver iværksat danskundervisning, hvor børnene kan lære at blive bedre til at bruge det danske sprog.

Den sidste gruppe af børn, der ikke er glade for at gå i skole, er en undergruppe af børn med en dårlig beherskelse af dansk. Her er der kun data om børn med anden etnisk baggrund. Børn, der ikke er glade for at gå i skole, er valgt som en særlig gruppe af de børn med anden etnisk baggrund, der har mange vanskeligheder. Der er tale om børn med resourcesvage familier og børn med mange vanskeligheder. Børnene karakteriseres i særlig grad ved, at det er børn af forældre, der ikke selv har særlig meget skolegang. Det kan betyde, at forældrene også har svært ved at støtte børnene, når der fx opstår psykosociale eller faglige problemer ved skolestart, som det gælder for mange af disse børn. Forældrene har ringe viden om, hvad der kan gøres, og ringe erfaring med selv at gøre noget over for den type vanskeligheder. Et tidligt tilbud kunne derfor bestå i at give børnene aktiv støtte og lære dem at tackle den udfordring, det er at gå i skole, herunder at lære forældrene at støtte børnene. Der kan være tale om helt konkret hjælp til lektier, men man kan også forestille sig, at en form for tutorordning ville kunne være en god ide. Endelig kunne det være relevant at yde hjælp til børnenes opdragelse, da markant mange forældre oplyser, at de oplever, at børnene er svære at opdrage.

Børn med konflikter med jævnaldrende (både danske børn og børn med anden etnisk baggrund) og børn, der ikke er glade for at gå i skole, er børn, der ud over at have en række vanskeligheder og særlige livsforhold opleves som vanskelige at opdrage. Det vil derfor være væsentligt at tage udgangspunkt i dette, hvis der skal ydes en relevant hjælp.

INDLEDNING

Formålet med denne undersøgelse er via data i Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse at pege på børn, der har det særligt vanskeligt, når de er syv år gamle. Målet er at finde børn, hvor det vil være relevant at iværksætte en tidlig forebyggende indsats. Det undersøges, hvor mange børn der er tale om, samt hvilke problemer og hvilke opvækstvilkår der er til stede for børn, der har det vanskeligt. I sidste kapitel gives der eksempler på børn med særligt vanskelige opvækstforhold.

Undersøgelsens udgangspunkt er data i Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse, hvor vi følger et repræsentativt udsnit af danske børn født i efteråret 1995 og et partikulært udsnit af børn med anden etnisk baggrund end dansk, der ligeledes er født i Danmark i 1995. Børn, der har det vanskeligt, er således børn med problemer, som måles i børneforløbsundersøgelsen, ligesom opvækstvilkår udgøres af forskellige forhold vedrørende børns opvækst, der er inddraget i børneforløbsundersøgelsen.

Redegørelsen for, hvilke børn (og familier) det i særlig grad vil være relevant at iværksætte en tidligt forebyggende indsats for, er ligeledes baseret på børneforløbsundersøgelsen. Det betyder, at redegørelsen omhandler syvårige børn, henholdsvis med etnisk dansk og anden etnisk baggrund. Da børneforløbsundersøgelsen følger børn fra fødslen i 1995, til de bliver voksne, kan vi ikke med sikkerhed vide, hvilke børn der på længere sigt får et vanskeligt liv, men vi kan komme med et fagligt baseret

skøn om, hvilke børn der har en særlig risiko for også senere at få det vanskeligt.

DATA FRA BØRNEFORLØBSUNDERSØGELSEN

Børneforløbsundersøgelsens samlede overordnede formål er at give en empirisk baseret beskrivelse af børns liv fra fødslen, til de bliver voksne, samt at gennemføre analyser af forskellige forhold af betydning for børns udvikling og liv. Der tages udgangspunkt i data om børns psykiske udvikling, data om konkrete forandringer i børns hverdagsliv, data om barnets relationer til andre børn og voksne, data om sundhedsforhold og socialpsykologiske faktorer samt data om forældrenes forhold, herunder deres uddannelse, økonomi og tilknytning til arbejdsmarkedet. En del af disse data – men ikke alle – vil indgå i den foreliggende undersøgelse.

Om børneforløbsundersøgelsen

Undersøgelsen startede i 1995, hvor 6.000 nyfødte danske børns forældre blev spurgt, om de/deres børn ville deltage i en forløbsundersøgelse, indtil børnene blev voksne, således at der med mellemrum kunne gennemføres interview, først med børnenes mødre¹ og senere også med børnene selv.² De nyfødte børn kommer fra hele landet, og der er tale om en repræsentativ population.

For på samme måde at få en viden om forholdene for børn med anden etnisk baggrund end dansk blev der udvalgt en gruppe bestående af 610 nyfødte børn født i Danmark af mødre, der på det tidspunkt, hvor børnene blev født, ikke var danske statsborgere. Mødrene var statsborgere i Tyrkiet, Pakistan, Eksjugoslavien, Irak, Somalia eller Sri Lanka, henholdsvis tre lande, der var kommet mange indvandrere fra, og tre lande, der var kommet mange flygtninge fra i 1995. Ved fødslen havde mødrene haft fast opholdstilladelse i Danmark i mindst tre år. Populationen er således ikke repræsentativ for alle børn med anden etnisk baggrund end

1. De danske samlevende fædre udfyldte desuden et skriftligt spørgeskema.

2. Det er hensigten, at børnene skal interviewes ved næste dataindsamling, som forventes at finde sted i 2006.

dansk,³ men den er opbygget, så det er muligt at få et billede af forholdene for børn med de seks forskellige etniske baggrunde.

Børneforløbsundersøgelsens metode, datasæt og resultater er gennemgået i tidligere rapporter.⁴

Solide data om danske børn – spinkle data om børn med anden etnisk baggrund

Der er indtil nu blevet indsamlet data tre gange, hvor interviewere fra SFI-SURVEY har været hjemme hos familierne, nemlig i 1996, 1999 og 2003. Ved det sidste interview i 2003 var der fortsat i alt 83 pct. af de danske børn med i undersøgelsen (Christensen, 2004a). Det er et flot resultat, hvilket betyder, at der er tale om gode data omhandlende alle almindelige familier, hvor man kan regne med, at resultaterne er dækkende.

I gruppen af børn med anden etnisk baggrund end dansk var der i 2003 i alt 62 pct. af børnene, der fortsat var med. Det vil sige, at der har været et større frafald i denne gruppe end i gruppen af danske børn. Analyser af frafaldet viser, at det især er børn af mødre med somalisk statsborgerskab, der er faldet fra.⁵ På andre områder kan der ikke påvises særlige karakteristika ved de børn/familier, der er faldet fra, i forhold til de børn/familier, der er blevet i undersøgelsen (Christensen & Sloth, 2005).

Begrænsninger i datasættet for børn med anden etnisk baggrund

Datasættet med oplysninger om børn med anden etnisk baggrund end dansk og deres forældre er ikke repræsentativt, som det danske datasæt er. Datasættet omhandler langt fra alle børn i Danmark med en anden etnisk baggrund end dansk. Der er kun seks nationaliteter⁶ repræsenteret, og selvom det i 1995 var seks store nationaliteter, kan det ikke betragtes som et dækkende udsnit af børn og forældre med anden etnisk baggrund.⁷ Desuden indeholder datasættet udelukkende børn, der er født i Danmark. Børn, der er født i moderens hjemland, og derefter er kommet til Dan-

3. Der skulle fx have været langt flere børn med tyrkisk etnisk baggrund, hvis gruppen forholdsmæssigt skulle svare til alle børn med anden etnisk baggrund, der lever i Danmark.

4. Christoffersen, 1997; Jeppesen & Nielsen, 1998; Christensen, 2000; Jeppesen & Nielsen, 2001; Ottosen, 2000; Christensen, 2004a; Christensen, 2004b; Christensen & Sloth, 2005.

5. De somaliske familier kan muligvis i højere grad end de øvrige familier have forladt landet.

6. Danmarks Statistik oplyser i årbogen fra 2002, at der er 180 forskellige etniciteter i Danmark.

7. Fx er arabiske børn ikke i tilstrækkelig grad repræsenteret.

mark, er altså ikke med. Det betyder fx, at der ikke indgår børn, der har været udsat for eller har overværet tortur, ligesom der ikke indgår børn, som først har skullet lære at klare sig i hjemlandet og derefter har skiftet land. Endelig har familierne efterhånden boet en del år i Danmark og kan derfor muligvis være mere knyttet til Danmark, end hvad der ville findes, hvis der var tale om et repræsentativt udsnit af alle familier i landet med anden etnisk baggrund end dansk. Brugen af data om børn med anden etnisk baggrund end dansk skal derfor læses med disse forbehold, hver gang der redegøres for dem.

Undervejs i rapporten vil der så vidt muligt⁸ blive gennemført de samme analyser på de to datasæt, først på datasættet vedrørende de danske børn og derefter på datasættet vedrørende børn med anden etnisk baggrund end dansk.

De mest udsatte familier er ikke med

Børneforløbsundersøgelsen indeholder data om langt størstedelen af de syvårige danske børn og deres familier. Dog er det sådan, at både blandt danske børn og blandt børn med anden etnisk baggrund end dansk vil de socialt aller dårligst stillede familier ikke i fuldt omfang være med i undersøgelsen.

I alle kvantitative undersøgelser af denne karakter er der familier, som det er svært at få kontakt med. Det gælder fx familier med alvorlige problemer med alkoholmisbrug eller stofmisbrug og familier med alvorlige psykiske lidelser. Helt konkret kan der fx være tale om, at familien ikke har en fast bolig eller måske ikke bor på folkeregisteradressen. Hvis familien ikke kan træffes på bopælen eller via telefonopkald, eller hvis familien gentagne gange ikke overholder aftaler om interview, kan der helt enkelt ikke gennemføres et interview.

I undersøgelser af børnefamilier vil der ofte være tale om, at de aller dårligst stillede familier er familier, hvor barnet er anbragt uden for hjemmet. Socialforskningsinstituttet gennemfører aktuelt en forløbsundersøgelse, der følger såvel danske børn som børn med anden etnisk baggrund end dansk født i 1995, som er eller har været anbragt uden for hjemmet. Det vi sige, at det er børn, der er født i samme år, som de børn, der følges i børneforløbsundersøgelsen. Når man sammenholder data om

8. Nogle spørgsmål er kun stillet til de danske børns mødre, andre kun til forældre til børn med anden etnisk baggrund end dansk.

økonomi, uddannelse og tilknytning til arbejdsmarkedet henholdsvis for danske familier⁹ med børn anbragt uden for hjemmet og danske familier fra børneforløbsundersøgelsen, er der markante forskelle. Familier med børn anbragt uden for hjemmet har på alle undersøgte punkter dårligere forhold end den svageste gruppe familier i børneforløbsundersøgelsen (Egelund, Hestbæk & Andersen, 2004).

Det betyder, at de præsenterede data i denne rapport omhandler, hvad man kan karakterisere som almindelige danske familier og et partikulært udsnit af almindelige familier med anden etnisk baggrund end dansk, hvor langt størstedelen af alle familier er repræsenteret, både familier uden problemer og familier med mindre eller større vanskeligheder. Kun de allerdårligst stillede familier indgår ikke.

Børnene, som interviewene omhandler, bor hjemme hos deres forældre, og forældrene har ansvaret for børnenes opvækst. Eventuelt kan familien få hjælp fra Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR), socialforvaltningen eller tilsvarende instanser, men der er dog stadigvæk tale om, at familien selv er ansvarlig for børnenes opvækst.¹⁰

Beskrivelse af tendenser og risici

I undersøgelsen tales der om tendenser og risici, mens det ikke er muligt at pege på sikre årsagsforhold. De væsentligste resultater vil være udsagn om, hvorvidt sandsynligheden for, at to forhold optræder samtidigt, er markant større, end hvis der var tale om en tilfældig samtidighed. På den måde bliver det muligt at etablere nogle kategorier, hvor der er stor sandsynlighed for, at en række væsentlige forhold er til stede på samme tid. Fx en kategori af familier med dårlig økonomi, der samtidig er familier med en svag tilknytning til arbejdsmarkedet, hvor der er en øget sandsynlighed for, at barnet har forskellige vanskeligheder. Man kan ikke vide, om det ene forhold kan forklare det andet; man ved kun, at forholdene oftere, end man kunne forvente, optræder samtidigt.

Det er således muligt at etablere en velfungerende overordnet forståelse af forholdene. Men når det gælder enkeltpersoner eller familier, kan det være vanskeligere. I og med der tales om korrelationer og dermed om øget sandsynlighed for, at visse forhold optræder samtidigt, kan man

9. Der er på dette punkt kun data om de danske familier.

10. Ved hver dataindsamling har der for de danske børns vedkommende været mindre end 20 børn, der i kortere eller længere tid har været anbragt uden for hjemmet.

aldrig med sikkerhed sige noget om enkeltpersoner eller enkelte familier. Selvom der er påvist en stor sandsynlighed for, at to forhold optræder samtidigt, vil det altid være muligt at finde børn/familier, hvor det ene forhold findes, uden det andet forhold er til stede. Det betyder, at alle udsagn må forventes at kunne modsiges af eksempler. Det kan også udtrykkes på den måde, at statistiske udsagn handler om tendenser og om risici, men ikke om mennesker som enkeltpersoner (eller familier).

Kortlægningen af tendenser kan vise risikoprægede forhold med henblik på en bestemt udvikling. Hvis kortlægningen skal føre frem til tilrettelæggelse af indgribende tiltag, vil det sjældent være tilstrækkeligt at få beskrevet en tendens. Det vil snarere være nødvendigt at få beskrevet forhold eller situationer, hvor tendensen i særlig grad ser ud til at have gennemslagskraft, dvs. at få beskrevet risikosituationer, som vil være til at få øje på, og hvor man ved, at mennesker, der befinder sig i en sådan risikosituation, vil have en øget risiko for at udvikle et eller flere problemer/få en eller flere forskellige vanskeligheder. Sidst i rapporten vil der blive gennemgået nogle forhold, som specifikt indeholder risiko for problemer, samtidig med at der er tale om synlige og dermed tilgængelige forhold, som kan danne udgangspunkt for en tidlig indsats.

RISIKO FOR NEGATIV UDVIKLING

Børn med vanskeligheder i den tidlige barndom har en større risiko end andre børn for også at få et vanskeligt liv som unge og voksne. Tidligere undersøgelser peger på, at mellem en tredjedel og halvdelen af de børn, der vokser op med svære vanskeligheder, får problemer med sig over i voksenlivet, mens de øvrige børn kommer til at leve et voksenliv med almindelige glæder og vanskeligheder (Rutter, 1985, 1987).

Det er svært præcist at pege på, hvilke forhold der især fører til øget risiko, og hvilke forhold der eventuelt kan have en beskyttende effekt, således at børnene ikke vedvarende har problemer. Generelt antages det dog, at en ophobning af forskellige vanskeligheder i barndommen kan føre til en øget risiko (Luthar, Cicchetti & Becker, 2000), ligesom forældrenes evne til at støtte barnet og sørge for en god opvækst antages at have betydning (Werner & Smith, 1992).

I børneforløbsundersøgelsen er der arbejdet ud fra den præmis, at væsentlige forhold for børns opvækst og udvikling (og deres vanskeligheder) er børnenes psykiske og sociale vanskeligheder, materielle forhold (i

bred forstand) og forældrenes mulighed for at sørge for, at deres børn får den nødvendige omsorg. De situationer, der identificeres som særligt risikofyldte med hensyn til en negativ udvikling, er derfor situationer, hvor barnet selv har vanskeligheder, samtidig med at forældrenes materielle og personlige ressourcer har en karakter, så det kan være svært for dem at sørge for, at barnet får en god opvækst.

En vanskelig barndom

Nogle børn kan allerede fra fødslen have særlige vanskeligheder, fx i form af udpræget hyperaktivitet¹¹ med forstyrrelse af aktivitetsniveau, motoriske færdigheder og indlæring. For disse børn vil der være en forøget risiko for, at de får længerevarende vanskeligheder. Børnenes risiko for at få vanskeligheder senere må dog forventes at spille sammen med forældrenes ressourcer. Ressourcestærke forældre vil i højere grad være i stand til at identificere problemet (selvom det også kan være svært for dem), ligesom de i højere grad vil være i stand til at opsøge og at få den relevante hjælp. I disse familier vil børnene således have gode chancer for alligevel at få et almindeligt godt liv.

Ressourcesvage forældre kan have vanskeligere ved at identificere problemet uden hjælp (selvom de er klar over, at der er et problem), og tilsvarende kan det være vanskeligere for dem at få den nødvendige støttende indsats, simpelthen fordi familiens øvrige problemer kan gøre det sværere at få øje på barnets situation. Specielt hvis familien har en belastet social situation, kan det være vanskeligt for socialforvaltningerne at få øje på specifikke psykologiske og mere relationelle forhold, som kunne gøre det nødvendigt at yde en særlig støtte til barnet (Christensen & Egelund, 2002). Børn i disse familier må derfor antages at leve med en særlig risiko for, at der føres problemer med fra barndommen til ungdommen og senere voksenlivet.

I andre familier kan barnet blive forsømt, misrøgtet eller mishandlet og på den måde få en vanskelig barndom. Her er der tale om, at vanskelighederne er en følge af forældrenes livssituation og personlige forhold (Killén, 1996). Nogle børn, der vokser op under sådanne vilkår, vil selv have en række problemer, mens andre børn kun i mindre grad vil være

11. Det, der i dag betegnes ADHD (Attention Deficit/Hyperactivity Disorder), og som tidligere blev betegnet DAMP (Deficits in Attention, Motor Control and Perception). Begreberne kan karakteriseres som en samlet betegnelse for forstyrrelsen i barnets aktivitetsniveau, motoriske færdigheder og i indlæringen.

tydeligt præget af deres opvækstforhold, som det fx gælder for børn i familier, hvor moderen eller faderen har et alkoholproblem (Christensen, 1994). I nogle tilfælde kan børnene vokse op hos tilsyneladende ressourcestærke misbrugsforældre, men i de fleste tilfælde vil forældrene formentlig være ressourcesvage. I alle tilfælde vil børnene dog have en øget risiko for også senere at få et vanskeligt liv (Sundhedsstyrelsen, 1993).

I denne rapport fokuseres der derfor på børn, som selv har vanskeligheder, samtidig med at deres forældre er helt eller delvist ressourcesvage, idet det forudsættes, at netop disse børn på sigt må kunne forventes at få flere vanskeligheder end andre børn. Det er disse børn, der vil blive peget på, når målet er at redegøre for, over for hvilke børn det vil kunne være vigtigt at iværksætte en tidligt forebyggende indsats.

INDHOLDET I DENNE RAPPORT

Rapporten er opbygget således, at der i kapitel 2 er en gennemgang af børnenes styrker og vanskeligheder målt på en række spørgsmål, der bruges internationalt i kvantitative undersøgelser,¹² samt øvrige vanskelige forhold, der indgår i børneforløbsundersøgelsen. Kapitel 3 gennemgår forældrenes økonomiske, kulturelle, sociale og personlige ressourcer, mens der i kapitel 4 er fokus på andelen af børn, der på samme tid har særlige problemer og har forældre med få ressourcer til at støtte børnene.

Kapitel 5 indeholder beskrivelser af forskellige livssituationer for de syvårige børn. Der er tale om situationer, som ud fra data i særlig grad kan betegnes som risikofyldte med hensyn til en negativ udvikling. Forholdene bliver beskrevet ud fra et ønske om at tydeliggøre de vanskelige forhold, således at det vil være lettere umiddelbart at identificere børnene. Der er således ikke tale om egentlige nye data fra undersøgelsen, men om en præcision, der vil være nyttig for udviklingen af en handlingsstrategi for en tidlig forebyggende indsats.

I kapitel 5 peges der først på børn med markante problemer med jævnaldrende. Børn, der i særlig grad har problemer/konflikter med deres jævnaldrende, vil ofte have svært ved at have en opvækst, der fører til et godt voksenliv. Vinklen er barnet selv og barnets ageren i omverdenen. Der

12. Strength and Difficulties Questionnaire. Anvendes internationalt og findes nærmere beskrevet på www.sdqinfo.com.

er oplysninger om både danske børn og om børn med anden etnisk baggrund end dansk.

Dernæst ses der på forhold i familierne. Fokus er her på familier med samlivsbrud,¹³ hvor forældrene på grund af egne problemer/konflikter må antages at have færre ressourcer til at tage vare på børnene. Der bliver specifikt fokuseret på børn i familier med samlivsbrud, hvor mishandling af moderen har været en væsentlig medvirkende grund til samlivsbruddet. Udgangspunktet er datasættet med danske børn, da der ikke findes sammenlignelige data for børn med anden etnisk baggrund.

Tredje forhold handler om børn af mødre, der har oplyst, at de føler sig depressive. Tanken er, at mødre, der har sådanne vanskeligheder, har færre ressourcer til at tage sig af børnene. Informationerne omhandler både danske børn og børn med anden etnisk baggrund end dansk.

Endelig tager et fjerde forhold udelukkende udgangspunkt i børn med anden etnisk baggrund end dansk. Det gælder børnenes problemer med beherskelse af dansk. De kan have brug for at blive bedre til at tale, forstå og bruge det danske sprog, hvis de skal klare sig godt.

Gennemgangen af de fire forhold skal være med til at sætte billeder på, hvilke situationer der indeholder særlig risiko, og på den måde gøre det mere tydeligt, hvilke børn der i særlig grad kan have brug for en tidlig forebyggende indsats, samt i hvilke situationer det især kan være relevant at sætte ind.

13. Begrebet samlivsbrud bruges i stedet for begrebet skilsmisse, idet begrebet samlivsbrud inddrager alle brud i familiens sammensætning, uanset om forældrene har været gift eller ej.

VANSKELIGHEDER OG PROBLEMER

Dette kapitel har fokus på de vanskeligheder og problemer, som børneforløbsundersøgelsen belyser for syvårige børn. Det drejer sig om vanskeligheder og problemer inden for i alt fem områder:

- børnenes vanskeligheder målt via en opgørelse over vanskeligheder og styrker
- børnenes konflikter med jævnaldrende børn
- en opgørelse af psykosociale problemer ved skolestart
- en vurdering af børnenes faglige problemer i skolen
- forældrenes vurdering af barnets beherskelse af dansk – for børn med anden etnisk baggrund end dansk.

VANSKELIGHEDER OG STYRKER

Børnenes vanskeligheder og styrker måles via et internationalt anvendt spørgeskema. Spørgsmålene fra skemaet indgår som en del af spørgsmålene i børneforløbsundersøgelsen.¹ Skemaet består af i alt 25 spørgsmål inden for fem forskellige temaer. Der er fire temaer, der på forskellig vis

1. The Strength and difficulties Questionnaire, se www.sdqinfo.com. Se også Goodman, 1997; 2001; Goodman et al. 1998; Goodman & Scott, 1999.

belyser barnets vanskeligheder, og et tema, der belyser barnets styrker. De fire temaer, der omhandler barnets vanskeligheder, er: problemer/vanskeligheder med hensyn til relationer til jævnaldrende børn, adfærdsproblemer, hyperaktivitet og emotionelle problemer, mens det sidste tema, der handler om styrker, fokuserer på børnenes sociale ressourcer. Skemaet er bygget op med henblik på, at spørgsmålene skal besvares af børnenes forældre. I det videre forløb i analysen anvendes kun de fire temaer, som omhandler vanskeligheder.

De fire temaer, der belyser vanskeligheder, er:

1. *Vanskeligheder med hensyn til relationer til jævnaldrende.* Her er fokus på, om barnet mest leger med andre børn eller mest leger alene, om barnet har mindst én god ven, om barnet er vellidt af andre børn, om barnet bliver mobbet, og om barnet kommer bedre ud af det med voksne end med andre børn.
2. *Adfærdsproblemer.* Her er det en vurdering af, om barnet har raserianfald eller let bliver hidsigt, om barnet som regel gør, hvad der bliver sagt, om barnet kommer i slagsmål med eller mobber andre børn, om barnet ofte lyver eller snyder, og om barnet stjæler fra hjemmet eller andre steder.
3. *Hyperaktivitet.* Spørgsmålene inden for dette tema handler om, hvorvidt barnet er rastløst, har svært ved at holde sig i ro, er nemt at distrahere og let taber koncentrationen, om barnet tænker, før det handler, og om barnet gør tingene færdige og er god til at koncentrere sig.
4. *Emotionelle problemer.* Målet på dette område er at få et billede af, hvordan barnet trives. Der spørges, om barnet ofte har hovedpine, ondt i maven eller kvalme, virker bekymret eller ofte er ked af det, om barnet er utrygt i nye situationer, og om barnet er nemt at skræmme.

Det femte tema, der belyser styrker, er:

5. *Social adfærd.* Spørgsmålene belyser, om barnet er hensynsfuldt og betænksomt over for andre, er god til at dele med andre, prøver at hjælpe andre, er god mod mindre børn og om barnet ofte af sig selv tilbyder hjælp.

Spørgsmålene giver en god beskrivelse af barnets vanskeligheder og af dets almene sociale ressourcer, som forældrene ser det. Besvarelserne af spørgsmålene er undersøgt i tilsvarende datasæt i de nordiske lande (Obel et al.,

2004). Det viser sig, at svarene fordeler sig på ensartede måder i de forskellige lande. I børneforløbsundersøgelsen har såvel forældrene til de danske børn som til børn med anden etnisk baggrund end dansk fået stillet spørgsmålene.

Svarene på de forskellige spørgsmål giver point efter en forud defineret skala. Pointene samles for hvert af de fem temaer. Når der skal gives en samlet vurdering af barnets vanskeligheder, samles pointene for de fire temaer, der belyser vanskeligheder. Det sker således, at hvis et barn kun har vanskeligheder på et af de fire områder, bliver det ikke samlet karakteriseret som et barn med vanskeligheder. Der skal mindst være vanskeligheder på to områder, for at der kommer en samlet score, som peger på særlige vanskeligheder (se Christensen, 2004, eller www.sdqinfo.com for en mere uddybende redegørelse). Resultatet fører til en samlet inddeling af børnene i tre grupper.

Den første gruppe består af børn, hvor scoringen ligger inden for det statistisk set normale område. Det vil sige, at der er tale om børn, der trives og er udviklet svarende til deres alder, og som hverken har flere eller færre vanskeligheder, end hvad der må anses for at være det almindelige. Det er altså børn, der trives helt almindeligt godt.

Den anden gruppe består af børn, der har flere problemer. De betegnes som børn, hvor scoringen befinder sig på grænsen til det normale.

Den tredje og sidste gruppe består af børn, som har væsentligt flere problemer, end hvad der kan anses for almindeligt eller statistisk set normalt. De betegnes som børn, hvor scoringen ligger uden for det normale område.

Tabellerne 2.1 til 2.4 viser, hvordan børnene ud fra karakteristikken på de fem temaer fordeler sig i de tre grupper. Desuden vises den samlede fordeling af børnene, når pointene for de fire temaer, der belyser vanskeligheder, samles. Fordelingerne vises for henholdsvis danske børn og børn med anden etnisk baggrund end dansk.

Danske børn med vanskeligheder

De danske børns vanskeligheder målt på skalaen for vanskeligheder og styrker er vist i tabel 2.1 og tabel 2.2.

Tabel 2.1 viser, hvordan børnene fordeler sig på hvert af de fem undersøgte temaer. Det fremgår, at der er flest børn med adfærdsproblemer og emotionelle problemer. I begge tilfælde er der 19 pct. af børnene, der scorer uden for normalområdet.

Når der skal laves en samlet vurdering af børnenes vanskeligheder,

Tabel 2.1

Danske børn fordelt i grupperinger efter score for vanskeligheder og styrker på hvert af de fem temaer. Data 2003. Procent.

	Inden for normalområdet	På grænsen til normalområdet	Uden for normalområdet	I alt	Antal
Rel. jævnaldrende	91	4	5	100	4.914
Adfærdsproblemer	81	10	9	100	4.945
Hyperaktivitet	86	5	9	100	4.946
Emotionelle probl.	81	8	11	100	4.957
Social adfærd	94	4	2	100	4.841

samles børnenes score. Her skal der være vanskeligheder inden for mindst to af de undersøgte temaer, for at barnet kan placeres på grænsen til eller uden for normalområdet. Det fremgår af tabel 2.2, at når scoringerne samles på denne måde, er 91 pct. af børnene inden for normalområdet, mens 4 pct. og 5 pct. er henholdsvis på grænsen til og uden for normalområdet.

Tabel 2.2

Danske børn fordelt i grupperinger efter samlet score for vanskeligheder på temaerne: relationer til jævnaldrende, adfærdsproblemer, hyperaktivitet og emotionelle problemer. Data 2003. Procent.

	Inden for normalområdet	På grænsen til normalområdet	Uden for normalområdet	I alt	Antal
Samlet score for vanskeligheder ¹	91	4	5	100	4.866 ²

¹ Det er tilfældigt, at procentangivelserne svarer til angivelserne for temaet relation til jævnaldrende i tabel 2.1.

² Børn, hvor der er svar på samtlige spørgsmål vedrørende SDQ-score.

Tabel 2.2, hvor vanskelighederne på de enkelte temaer er samlet, viser således, at der i den samlede opgørelse er tale om, at knap hvert tiende barn har vanskeligheder ud over, hvad der må anses for at være almindeligt.

I opgørelsen af scoring for hvert enkelt tema var der flere børn, der lå uden for normalområdet. Det betyder, at der er en del børn, der kun har problemer på et af de undersøgte temaer og altså i den samlede opgørelse placeres inden for normalområdet.

I alt 91 pct. af børnene har en score, der ligger inden for normalområdet, mens 4 pct. har en score, der ligger på grænsen til normalområdet, og 5 pct. har en score, der ligger uden for normalområdet. Det vil sige, at der er 9 pct. af de danske børn, hvor forældrene vurderer, at barnet samlet set har vanskeligheder på de fire undersøgte temaer.

Børn med anden etnisk baggrund med vanskeligheder

Forældrene til børn med anden etnisk baggrund end dansk har fået stillet de samme spørgsmål om børnenes vanskeligheder og styrker som de danske forældre. Tabel 2.3 viser resultater vedrørende de fem forskellige temaer.

Tabel 2.3

Børn med anden etnisk baggrund end dansk fordelt i grupperinger efter score for vanskeligheder og styrker på hvert af de fem temaer. Data 2003. Procent.

	Inden for normalområdet	På grænsen til normalområdet	Uden for normalområdet	I alt	Antal
Rel. jævnaldrende	85	7	7	99 ¹	341
Adfærdsproblemer	73	15	12	100	341
Hyperaktivitet	87	4	9	100	331
Emotionelle probl.	78	9	13	100	333
Social adfærd	96	2	2	100	340

¹ Ikke 100 pct., fordi decimalerne ikke er medtaget. Summen kan derfor være 99, 100 eller 101 pct.

At tabel 2.3 fremgår det, at der også for børn med anden etnisk baggrund end dansk er en del børn med vanskeligheder på et af de fire temaer, mens næsten alle vurderes til at have en styrke i den sociale adfærd.

Tabel 2.4 viser opgørelsen, hvor vanskelighederne på de enkelte temaer er samlet. Det fremgår, at ligesom for de danske børn er der i den samlede opgørelse tale om, at knap hvert tiende barn har vanskeligheder ud over, hvad der må anses for at være almindeligt. Det betyder, at også for børn med anden etnisk baggrund end dansk kan det konstateres, at når scoringerne gøres op for hvert område for sig, er der en del børn, der har enkelte vanskeligheder, uden at der dog er tale om, at deres score ligger uden for normalområdet.

I alt 87 pct. af børnene med anden etnisk baggrund end dansk har en score, der ligger inden for normalområdet, mens 7 pct. har en score, der

Tabel 2.4

Børn med anden etnisk baggrund end dansk fordelt i grupperinger efter samlet score for vanskeligheder på temaerne: relationer til jævnaldrende, adfærdsproblemer, hyperaktivitet og emotionelle problemer. Data 2003. Procent.

	Inden for normalområdet	På grænsen til normalområdet	Uden for normalområdet	I alt	Antal
Samlet score for vanskeligheder	87	7	7	101 ¹	311 ²

¹ Ikke 100 pct., fordi decimalerne ikke er medtaget. Summen kan derfor være 99 pct., 100 pct. eller 101 pct.

² Børn, hvor der er svar på samtlige spørgsmål vedrørende SDQ-score.

ligger på grænsen til normalområdet, og 7 pct. har en score, der ligger uden for normalområdet. Det vil sige, at der samlet er 14 pct. af børnene med en anden etnisk baggrund end dansk, hvor forældrene vurderer, at barnet samlet set har vanskeligheder.

Om målingen af vanskeligheder

Målingen af, at i alt 9 pct. af de danske børn og 14 pct. af børnene med anden etnisk baggrund end dansk har vanskeligheder, der ligger uden for normalområdet, er på sigt den bedste angivelse for børnenes problemer og vanskeligheder, der findes i børneforløbsundersøgelsen.

Som nævnt tidligere kan vi dog ikke vide, hvor mange børn der vil blive ved med at have vanskelighederne eller senere vil få et vanskeligt liv på grund af vanskelighederne. Man kan have den hypotese, at børn, der i en større del af barndommen har et liv præget af vanskeligheder, vil have en større risiko for senere vanskeligheder end andre børn. Foreløbig har vi dog kun data om vanskeligheder og styrker fra 2003, da spørgsmålene til måling af børns vanskeligheder og styrker først blev introduceret på dansk efter dataindsamlingen i 1999. De er således brugt første gang i 2003.

KONFLIKTER MED JÆVNALDRENDE

Et andet område, hvor børnenes vanskeligheder er undersøgt, er forekomsten af konflikter med jævnaldrende børn. Her er der for de danske børn data fra både 1999 og 2003. Ved begge dataindsamlinger er der stillet spørgsmål om, hvorvidt barnet har vanskeligheder i kontakten med jævn-

aldrende i form af, at de oftere end andre børn bliver udsat for drilleri/chikane, oftere bliver slået og/eller oftere græder på grund af sådanne forhold. Forældrene til børn med anden etnisk baggrund end dansk har kun fået stillet spørgsmålene i 2003.

Andel danske børn med konflikter med jævnaldrende

Tabel 2.5 viser, hvor mange danske børn der havde konflikter med jævnaldrende henholdsvis i 1999 og i 2003. Opgørelsen er baseret på svar, der viser, at barnet markant oftere end andre børn har konflikter i form af, at barnet bliver udsat for drilleri/chikane, bliver slået og/eller græder på grund af, at barnet bliver drillet/chikaneret og/eller slået. Der er således ikke bare tale om, at barnet "af og til" bliver drillet/chikaneret eller slået, men derimod om, at det i høj grad passer at beskrive barnet som et barn, der bliver drillet/chikaneret eller slået og/eller som af den grund græder.

Tabel 2.5 er bygget op, så den yderste række til højre viser den samlede fordeling af henholdsvis ingen konflikter og konflikter i 1999, mens den nederste række på samme måde viser fordelingen med henholdsvis ingen konflikter og konflikter i 2003. I midten af tabellen findes fordelingen af børn med ingen og svære konflikter, henholdsvis i 1999 og 2003.

Tabel 2.5

Danske børn fordelt efter, om de har konflikter i kontakten med jævnaldrende henholdsvis i 1999 og 2003. N=4475. Procent.

	Ingen konflikter 2003	Konflikter i 2003	I alt 1999
Ingen konflikter i 1999	86	5	91
Konflikter i 1999	7	2	9
I alt 2003	93	7	100

Tabellen viser, at 86 pct. af børnene hverken i 1999 eller i 2003 kunne beskrives som børn, der har konflikter med deres jævnaldrende. Samtidig finder vi, at børn, der havde konflikter i 1999, har en øget sandsynlighed for også at have konflikter i 2003 (selvom det er små tal). Kun 2 pct. har haft konflikter både i 1999 og i 2003, mens 12 pct. har haft konflikter enten i 1999 eller i 2003.

I 2003 er der i alt 7 pct. af de danske børn, der har konflikter med deres jævnaldrende på en måde, som signalerer, at børnene ikke i det daglige oplever et givende samvær med andre børn.

Hvis oplysningerne om børnenes konflikter med jævnaldrende i 2003 ses i sammenhæng med scoringen af barnets vanskeligheder ud fra spørgsmålene om vanskeligheder og styrker, viser det sig, at hvis scoringen af barnets vanskeligheder er placeret på grænsen til eller uden for normalområdet, er der markant større risiko for, at barnet i 2003 har svære konflikter med jævnaldrende.

KONFLIKTER HOS BØRN MED ANDEN ETNISK BAGGRUND

For børn med anden etnisk baggrund end dansk er spørgsmålene vedrørende konflikter med jævnaldrende kun stillet i 2003. Her har i alt 15 pct. af børnene i 2003 konflikter i kontakten med jævnaldrende med hensyn til at blive drillet, slået og/eller græde på grund af dette. Der er således betydeligt flere børn med anden etnisk baggrund end danske børn, der har en hverdag præget af konflikter med jævnaldrende.

Også for børn med anden etnisk baggrund øges risikoen for, at barnet har konflikter med jævnaldrende, hvis scoringen af barnets vanskeligheder ud fra spørgsmålene om vanskeligheder og styrker ligger på grænsen til eller uden for normalområdet.

PSYKOSOCIALE PROBLEMER VED SKOLESTART

Det tredje område, hvor der er indhentet oplysninger om børnenes problemer, handler om børnenes psykosociale problemer ved skolestart.

I 2003 blev forældrene spurgt om, hvorvidt barnet i løbet af den første tid i skolen har oplevet henholdsvis psykiske problemer, koncentrationsproblemer, tale- og sprogproblemer (almindelige tale- og sprogproblemer, ikke problemer knyttet til at lære dansk), konflikter med kammerater eller konflikter med lærerne. Omkring en tredjedel af børnene har haft mindst et af de nævnte problemer. Forældrene til danske børn og forældrene til børn med anden etnisk baggrund end dansk angiver stort set samme fordeling af problemerne og samme andel børn med problemer.

Der er således ganske mange børn, hvor forældrene oplyser, at der i nogen grad har været vanskeligheder i forbindelse med skolestarten. For at indskrænke det felt, der undersøges, er der i denne sammenhæng valgt at se på psykiske problemer samt på konflikter med enten kammerater eller

lærer.² Målet er at fokusere på de mere psykosociale aspekter ved barnets trivsel i skolen.

Danske børn med psykosociale problemer

I 2003 er faktisk alle danske børn begyndt i skolen. 75 pct. af de danske børn er startet i 1. klasse, og 24 pct. går i 0. klasse (1 pct. er ikke startet i skolen). Vi finder, at i alt 17 pct. af de danske børn har (haft) psykiske problemer i forbindelse med skolestarten, 11 pct. har haft konflikter med kammeraterne, og 4 pct. har haft konflikter med læreren. De fleste børn med psykosociale problemer har kun haft et enkelt af disse problemer.

18 pct. af børnene har kun haft ét psykosocialt problem, og 7 pct. har haft to eller flere psykosociale problemer, dvs. at i alt 25 pct. af børnene har haft mindst et af de tre psykosociale problemer.

Det er svært at vurdere, hvor store problemer der er tale om, men forældrene er blevet bedt om at oplyse, hvad de har foretaget sig i anledning af problemerne, ligesom de er blevet spurgt om, hvad skolen har foretaget sig. Det viser sig, at langt de fleste problemer er søgt klareret ved hjælp af samtaler mellem forældrene og barnets klasselærer. Nogle forældre har desuden talt med skoleinspektører eller andre ansatte på skolen.

Kun for cirka hvert tiende af de børn, der har mindst et af de tre psykosociale problemer, er der sat særlige foranstaltninger i værk. Det er ikke muligt at vurdere, om problemerne reelt har været så små, at det ikke har været nødvendigt at sætte flere foranstaltninger i værk, eller om der eventuelt kan være risiko for, at problemerne er undervurderet, således, at der for nogle børn burde have været iværksat foranstaltninger.³

For de danske børn, hvor der bliver iværksat en foranstaltning, er der især tale om, at barnet bliver henvist til at modtage støtte fra skolens støttecenter eller bliver henvist til skolepsykolog.

Psykosociale problemer for børn med anden etnisk baggrund

Børnene med anden etnisk baggrund end dansk er i 2003 (ligesom de danske børn) stort set alle begyndt i skolen. I alt 78 pct. er startet i 1. klasse, mens 21 pct. går i 0. klasse (1 pct. er ikke startet i skolen).

14 pct. har haft psykiske problemer ved skolestarten, 10 pct. har (haft) konflikter med kammeraterne, og 3 pct. har (haft) konflikter med

2. Disse tre spørgsmål har en større indbyrdes korrelation, end der findes for de øvrige spørgsmål.

3. I den næste dataindsamling i 2006 vil der kunne komme større viden om dette.

læreren. 15 pct. af børnene har kun (haft) ét psykosocialt problem, og 5 pct. har (haft) mere end ét psykosocialt problem. I alt 20 pct. af børnene med anden etnisk baggrund har (haft) mindst et af de tre psykosociale problemer.

De psykosociale problemer er (ligesom vi så for de danske børn) primært søgt løst via samtaler mellem barnets forældre og barnets klasse-lærer eller eventuelt andre ansatte på skolen.

Der bliver endnu sjældnere end for de danske børn iværksat støt-teforanstaltninger for børn med anden etnisk baggrund med psykosociale problemer. I de få tilfælde, hvor der iværksættes en foranstaltning, vil der oftest være tale om en henvisning til danskundervisning. Tallene for børn med anden etnisk baggrund end dansk er dog er så små,⁴ at det ikke rigtigt giver mening at lave statistiske analyser. Men forholdet nævnes alligevel, fordi resultatet kan tolkes sådan, at børn med anden etnisk baggrund end dansk enten har færre og/eller mindre alvorlige psykosociale problemer ved skolestart end danske børn, eller at de i mindre grad end danske børn modtager specifik hjælp for deres vanskeligheder.

FAGLIGE PROBLEMER VED SKOLESTART

Det fjerde område handler om forekomst af faglige problemer i den første periode i skolen. Forældre til børn, der er begyndt i skolens 1. klasse, er spurgt om, hvorvidt børnene fagligt kan følge med i undervisningen, henholdsvis i dansk- og matematikundervisningen.

Selvom det er tidligt at spørge om, hvorvidt børnene har faglige problemer, har de fleste forældre kunnet svare.

Danske børn med faglige problemer

De fleste børns forældre svarer, at børnene i høj grad kan følge med fagligt. Tendensen er, at mere end 70 pct. af børnene i høj grad kan følge med både i dansk og matematik. For flertallet af de resterende børn svarer forældrene, at børnene i nogen grad kan følge med, mens der kun er en

4. 95 af børnene med anden etnisk baggrund end dansk har mindst et af alle de nævnte problemer. Ti børn er henvist til ekstra danskundervisning, og enkelte børn er henvist til andre foranstaltninger.

mindre gruppe af børnene, hvor forældrene svarer, at børnene i ringe grad kan følge med fagligt. Se tabel 2.6.

Tabel 2.6

Danske børn i 1. klasse fordelt efter hvorvidt de kan følge med fagligt i undervisningen. 2003 data. N = 3.729. Procent.

	Har ingen problemer med at følge med	Har i nogen eller svær grad problemer med at følge med	I alt
Danskundervisningen	76	24	100
Matematikundervisningen	80	20	100

Der er ikke spurgt om, hvorvidt der foretages noget for at støtte de børn, som i nogen eller svær grad har problemer med at følge med fagligt i skolen. Et enkelt spørgsmål belyser, om forældrene hjælper barnet med at læse lektier. 73 pct. af forældrene svarer, at det gør de så godt som dagligt eller flere gange om ugen. Svaret er relateret til familiens sociale ressourcer, således at det i højere grad er børn af ressourcestærke forældre, der modtager hjælp, uanset hvor let eller svært de har ved at følge med.

Dette støtter den tidligere nævnte hypotese om, at børns risici for senere at få vanskeligheder, hvis de har problemer i barndommen, både hænger sammen med problemernes art og antal og med forældrenes ressourcer til og muligheder for at hjælpe.

Faglige problemer for børn med anden etnisk baggrund

Som det ses i tabel 2.7, har børn med anden etnisk baggrund end dansk stort set i samme grad som danske børn let, noget svært eller svært ved at følge fagligt med i skolen.

Tabel 2.7

Børn med anden etnisk baggrund end dansk i 1. klasse fordelt efter, hvorvidt de kan følge med fagligt i undervisningen. 2003 data. N = 295. Procent.

	Har ingen problemer med at følge med	Har i nogen eller svær grad problemer med at følge med	I alt
Danskundervisningen	72	28	100
Matematikundervisningen	77	23	100

Der er spurgt om, hvorvidt børnene med anden etnisk baggrund end dansk får hjælp til lektielæsning af forældrene. 61 pct. af forældrene svarer, at børnene dagligt eller flere gange om ugen får hjælp. Hjælp til lektielæsning har hverken nogen relation til forældrenes sociale ressourcer eller til, om børnene har let eller svært ved at følge med fagligt. Hjælp til lektielæsning er således et punkt, hvor børnene med anden etnisk baggrund generelt får mindre hjælp, end de danske børn gør, samtidig med at det fremgår, at hverken de danske børn eller børnene med anden etnisk baggrund, som har svært ved at følge med, i nogen særlig grad får hjælp af forældrene.

BEHERSKELSE AF DANSK

Børnenes beherskelse af dansk er belyst gennem forskellige spørgsmål til forældrene til børn med anden etnisk baggrund end dansk. Forløbsundersøgelsen indeholder ikke nogen sprogtæstning af børnene, da det indtil nu kun er forældrene, der er interviewet.⁵ Forældrene er spurgt om, hvorvidt børnene har problemer med at finde de danske ord, om de har problemer med udtalen, om de har problemer med at blive forstået, og om de har problemer med at udtrykke deres tanker på dansk.

Forældrene svarer, at 16 pct. af børnene har problemer med at finde de danske ord, 6 pct. har problemer med udtalen, 7 pct. har problemer med at blive forstået, og 8 pct. af børnene har problemer med at udtrykke deres tanker på dansk. 11 pct. af børnene har kun problemer på et af de nævnte områder, mens 9 pct. af børnene har problemer på flere områder. I alt 20 pct. af børnenes forældre svarer bekræftende på mindst et af de fire spørgsmål.

Forældrene er også spurgt om, hvorvidt barnet har haft svært ved at skulle klare sig på dansk i skolen. 5 pct. af forældrene svarer, at det helt bestemt har været svært, mens 13 pct. svarer, at det i nogen grad har været svært for barnet, dvs. at i alt 18 pct. af børnene har svært ved at klare sig på dansk i skolen. Resten af forældrene mener ikke, at børnene har haft specifikke problemer på det område.

Sammenholdes svarene om børn, der har svært ved at klare det danske sprog, med svarene om børn, der har svært ved at klare sig på dansk

5. Det er planen at interviewe børnene i næste dataindsamling i slutningen af 2006.

i skolen, er der et signifikant sammenfald. Børn, der har svært ved at beherske det danske sprog, har således en større sandsynlighed for også at have svært ved at klare sig på dansk i skolen.

I alt er der 29 pct. af børnene, der i større eller mindre grad har vanskeligheder med beherskelsen af dansk. Nogle af disse børn har flere vanskeligheder, mens andre børn kun har en enkelt vanskelighed. Samlet må man dog alligevel konstatere, at der er en meget stor andel af de syvårige børn, der har vanskeligheder med beherskelsen af det danske sprog (se også Christensen & Sloth, 2005).

Det er svært at vurdere, hvor store problemer der er tale om. Men man må være opmærksom på, at det er forældrenes vurdering. I det omfang, hvor der er tale om, at barnet kender for få danske ord, har svært ved at udtrykke sine tanker på dansk og har vanskeligt ved at klare sig på dansk i skolen, er der tale om et alvorligt problem.

SAMMENFATNING

De fem områder, hvor der er redegjort for, om børnene har vanskeligheder og problemer, kan ikke betragtes som områder, der er adskilt fra hinanden. Der er i stort omfang tale om, at det er de samme forhold, der undersøges og måles, nemlig barnets adfærd og sociale kompetence. Hvis man skal bruge et samlet udfaldsmål, vil det formentligt være tilstrækkeligt at bruge barnets score på listen over vanskeligheder og styrker. Når der alligevel er redegjort for de fem områder, er det, fordi en del af formålet med denne rapport er at give læseren mulighed for at danne sig nogle billeder af, hvad det er for børn, der har det svært, og på hvilke områder deres vanskeligheder manifesterer sig.

Et barn, der er placeret på grænsen til eller uden for normalområdet på scoringen af vanskeligheder, vil have en høj risiko for at have konflikter med jævnaldrende, ligesom der vil være høj risiko for såvel psykosociale som faglige problemer i den første periode i skolen, mens der ikke på samme måde er en tæt relation til beherskelsen af dansk.

Der er således ikke tale om fire isolerede problemfelter, men snarere om forskellige indfaldsvinkler til at få øje på børn, der har det sværere end andre børn.

Det danske datasæt er repræsentativt for børn i syvårsalderen, mens datasættet for børn med anden etnisk baggrund end dansk ikke er repræsentativt. Alligevel skal det dog bemærkes, at begge grupper børns

forældre beskriver børnenes vanskeligheder på samme måde, ligesom der (bortset fra problemer med beherskelsen af dansk) stort set angives samme andel børn med problemer.

Børn, der har brug for en særlig indsats

Det første svar på et spørgsmål om, over for hvilke børn det vil være relevant at udvikle nye metoder til en forebyggende indsats, er derfor, at det gælder for børn med en score på grænsen til eller uden for det normale område på målingen af deres vanskeligheder. Disse børn vil være til at finde, hvis der gennemføres en test baseret på forældrenes svar på spørgsmålene om børnenes vanskeligheder og styrker. Børn med en score på grænsen til eller uden for det normale område vil have gavn af en særlig hjælp til at overvinde deres vanskeligheder, således at de i højere grad kan komme til at fungere som andre børn.

Børn med psykosociale problemer ved skolestart vil umiddelbart være til at få øje på. De vil kunne hjælpes via en nærmere undersøgelse af, hvor alvorlige vanskelighederne er, og en indsats der, hvor det er nødvendigt. Nogle børn med psykosociale problemer har ikke andre vanskeligheder. Man må her forvente, at der er tale om nogle problemer, som vil blive løst, uanset om der tilbydes en specifik indsats eller ej. Formentlig sker det allerede i høj grad i skolerne, dog med forbehold for, at det muligvis ikke sker i tilstrækkelig grad for børn med anden etnisk baggrund end dansk.

Børn med psykosociale problemer ved skolestart, der samtidig har en score på spørgsmålene over vanskeligheder, som placerer dem på grænsen til eller uden for det normale område, vil have brug for at få hjælp til løsning af deres vanskeligheder. Tilsvarende vil børn, der både har psykosociale og faglige problemer, kunne have brug for en særlig indsats, også selvom de for spørgsmålene om vanskeligheder har en score, der ikke tyder på særlige problemer.

Børn, der har svært ved at følge med fagligt, vil også umiddelbart være til at få øje på. Børnene bliver givetvis også bemærket og får formentlig i mange tilfælde allerede hjælp, således at de første vanskeligheder ikke kommer til at følge dem under hele skolegangen. Tendensen er dog, at faglige problemer oftest optræder sammen med psykosociale problemer eller en score på spørgsmålene om styrker og vanskeligheder, som ligger uden for normalområdet. Det vil derfor være vigtigt at være opmærksom på, om det er tilfældet for børnene, når man tilrettelægger en særlig hjælp.

Videre perspektiver for børnene

En del af børnene med vanskeligheder vil kun have et enkelt problem, mens andre vil have flere problemer. Overordnet set er det de børn, der har flere problemer, og de børn, der har problemer gennem længere tid, der har brug for en tidlig særlig støttende indsats.

For at give et lidt mere præcist svar på, hvilke børn der er tale om, vil der i kapitel 3 blive fokuseret på familiernes muligheder for selv at arbejde for en løsning af problemerne. Der foretages derfor en kategorisering af forældrenes ressourcer, idet der tages udgangspunkt i, at nogle af de børn, hvor vanskelighederne overvindes, har forældre, som er i stand til at sørge for, at børnene får den relevante hjælp. Den bedste indsats over for disse børn vil derfor være at sørge for, at deres forældre har adgang til at finde den relevante hjælp.

Andre børn med specifikke vanskeligheder, når de er syv år gamle, har forældre, der selv har det svært – af forskellige grunde og på forskellig måde. Forældre, der selv har det svært, har vanskeligere ved at sørge for, at deres børn får den relevante hjælp, når de har brug for det. Dels kan det være sværere for forældrene selv at stille op og hjælpe, dels kan forældrene vide mindre om de hjælpemuligheder, der faktisk findes, og dels kan det være sværere for forældrene at få adgang til den hjælp, der findes.

FORÆLDRENE'S RESSOURCER

Små børn har brug for deres forældres indsats for at få et godt liv. Forældrenes materielle ressourcer (fx boligforhold, økonomi og mad) er væsentlige for barnets fysiske overlevelse, forældrenes kulturelle ressourcer (fx uddannelse, boglige viden, viden om forhold i samfundet og viden om, hvordan man får adgang til goderne) er betydningsfulde, ligesom forældrenes sociale netværk og personlige ressourcer har stor betydning.

KARAKTERISTIK AF FORÆLDRENE'S RESSOURCER

Ved forældrenes ressourcer forstås i denne sammenhæng både de materielle, de kulturelle, de sociale og de personlige ressourcer. Traditionelt har man mest tænkt på ressourcer i form af økonomi, uddannelse og tilknytning til arbejdsmarkedet. Som begrebet bruges her, er det bredere. Ud over data om familiens økonomi, forældrenes erhvervsuddannelse og forældrenes tilknytning til arbejdsmarkedet inddrages data om familiens sociale netværk og om forældrenes psykiske og sociale ressourcer til at drage omsorg for deres børn. Informationerne samles til en karakteristik, hvor fa-

milierne kan karakteriseres som henholdsvis ressourcestærke, delvis ressourcetsvage og ressourcetsvage familier.¹

I det følgende bliver familiernes ressourcer gennemgået på områderne: økonomi, tilknytning til arbejdsmarkedet, erhvervsuddannelse, socialt netværk, samt psykiske og sociale ressourcer til at drage omsorg for børnene. Fokus vil være på at karakterisere de ressourcetsvage familier. Først bliver der set på resultaterne for de danske familier og derefter for familierne med anden etnisk baggrund end dansk. Der er stillet de samme spørgsmål til danske familier og til familier med anden etnisk baggrund, og svarene er opgjort efter samme retningslinjer. I gennemgangen af resultaterne for de danske familier er der derfor redegjort for tanker og præciseringer i forbindelse med opgørelsen, således at der i opgørelsen for familier med anden etnisk baggrund udelukkende gives en kort redegørelse for de talmæssige resultater.

De danske familiers økonomi

Familiernes økonomi i 2003 er belyst ved hjælp af informationer om familiens bruttoindkomst, moderens subjektive vurdering af økonomien, og hvorvidt familien modtager kontanthjælp.

Kriterierne for, at familien bliver karakteriseret som en familie med økonomiske problemer, er:

- Familien har oplyst, at de har haft en lav bruttoindkomst i 2002, for enlige forældre under 150.000 kr. og for parfamilier under 250.000 kr. (Hussain, 2004)
- Familien lever af kontanthjælp
- Familier, hvor den interviewede moder subjektivt oplever familiens økonomiske situation som dårlig.²

I alt 10 pct. af de danske familier har mindst et af de tre problemer (oftest flere) og vil derfor blive karakteriseret som familier med økonomiske problemer.

1. Se også to af de seneste publikationer fra Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse, Christensen, 2004a og 2004b.

2. Der er generelt god overensstemmelse mellem familiens bruttoindkomst og moderens subjektive oplevelse af familiens økonomi.

Danske forældres arbejdsløshed – tilknytning til arbejdsmarkedet

Tilknytningen til arbejdsmarkedet er belyst via oplysninger om forældrenes arbejdsløshed. Familier, hvor enten moderen eller faderen i længere tid har været arbejdsløs, karakteriseres som familier med en ringe tilknytning til arbejdsmarkedet.

Det undersøges, om mødre og/eller fædre har:

- været arbejdsløse i 2002
- været arbejdsløse i perioden 1999-2002.

Generelt har de danske familier en god tilknytning til arbejdsmarkedet. Eventuelt kan mindst en af forældrene både være arbejdsløs på interviewtidspunktet og have været arbejdsløs i perioden 1999-2002. I nogle få af familierne er både moderen og faderen arbejdsløse.

De familier, hvor enten moderen eller faderen (eller begge forældre) er arbejdsløse i 2003 eller i 1999-2002, bliver betegnet som familier med problemer med tilknytningen til arbejdsmarkedet. I danske familier er der 8 pct. af mødrene og 4 pct. af fædrene, der ud fra dette må betegnes som arbejdsløse.

Erhvervsuddannelse

Undersøgelsen indeholder informationer om forældrenes skolegang samt om erhvervsuddannelse efter skolegangen. Erhvervsuddannelse er en vigtig ressource. Både med hensyn til tilknytningen til arbejdsmarkedet og dermed også familiens økonomi, samt med hensyn til generelt at have adgang til viden om samfundet og til at kunne bruge de tilbud, der er i samfundet.

Familier, hvor enten moderen eller faderen ikke har nogen faglig uddannelse, betegnes som en familie med problemer på uddannelsesområdet.

Blandt de danske familier betegnes i alt 23 pct. som familier med problemer på uddannelsesområdet. Der er omtrent en lige stor andel mødre og fædre, der ikke har nogen erhvervsuddannelse.

Danske familiers sociale netværk

Familiernes sociale netværk inddrages i opgørelsen af familiens ressourcer. Et socialt netværk må anses for en væsentlig ressource, når der er tale om, hvordan familien er i stand til bedst muligt at tage vare på barnet. Her er

der valgt at fokusere på familiens sociale netværk, når der er brug for en ikke planlagt indsats for, at barnet kan blive passet.

Der er en række spørgsmål, der handler om, hvorvidt familien har mulighed for at få hjælp fra andre mennesker, når de akut har brug for barnepasning (og andre forhold vedrørende omsorg for barnet). Der bliver spurgt, om det er muligt at få hjælp fra henholdsvis bedsteforældre, søskende, andre fra familien, venner, naboer eller arbejdskolleger.

Familierne får fortrinsvis hjælp af bedsteforældrene. Flertallet kan altid eller næsten altid forvente at få hjælp fra bedsteforældrene. En mindre gruppe på i alt 14 pct. kan ikke oplyse nogen personer, fra hvem de altid eller næsten altid kan forvente at få hjælp, når der er brug for en ekstra indsats i forhold til barnet.

Danske familiers psykiske og sociale ressourcer til at drage omsorg for børnene

Familiernes psykiske og sociale ressourcer til at drage omsorg for børnene omfatter en række forskellige forhold, som hver især har tilknytning til forældrenes mulighed for at give børnene en god opvækst. Målet er via forskellige data at karakterisere sociale problemer og personlige belastninger hos forældrene, som sædvanligvis forringer forældrenes muligheder for at give en god omsorg.

Der er taget udgangspunkt i en række informationer, der hver især redegør for belastninger og dermed for forældrenes muligheder for at have gode ressourcer til at tage vare på deres børn. Der er ikke tale om direkte måling af forældrenes ressourcer, men derimod om forskellige indikatorer, der peger på forskellige vanskeligheder for forældrene.

Den første indikator handler om samlivsbrud.³ I 2003 er der i alt 80 pct. af de danske børn, der fortsat lever sammen med begge forældre, og 1 pct., der hele livet udelukkende har levet sammen med deres mor. Det vil sige, at der er 81 pct. af børnene, der i syvårsalderen ikke har oplevet ændringer i familiens sammensætning.

De resterende danske børn har i løbet af de første syv leveår oplevet mindst en ændring i familiens sammensætning. 11 pct. har kun oplevet ét skift i familiens sammensætning, dvs. de kan være blevet født af en enlig mor,⁴ der efterfølgende er flyttet sammen med en ny mand, eller

3. Dækker såvel samlevende par som ægtepar, der er flyttet fra hinanden, dvs. de har brudt samlivet.

4. I alt 4 pct. af børnene blev i 1995 født af en enlig mor.

de kan være blevet født af et samlevende par, der er flyttet fra hinanden, hvorefter barnet har levet alene med sin mor (eller sin far).

De sidste 8 pct. af børnene har boet i tre eller flere forskellige familier med forskellig sammensætning. Disse børn har levet i mere turbulente familier end flertallet, og deres forældre antages at have haft flere vanskeligheder på dette område end de øvrige familier, ligesom det må antages, at vanskelighederne (og turbulensen) kan være medvirkende til, at forældrene har færre ressourcer til at tage sig af børnene.

Den næste indikator handler om familier, hvor moderen ved interviewet har oplyst, at hun føler sig deprimeret. Blandt de danske børn er der ved hvert interview mødre, der oplyser, at de føler sig deprimerede.⁵ I alt 23 pct. af de danske mødre har ved mindst et interview oplyst, at de følte sig deprimerede, 9 pct. af børnenes mødre oplyser ved to af de tre interview, at de føler sig deprimerede, og i 2003 er der 13 pct. af børnenes mødre, der oplyser, at de føler sig deprimerede. I familier, hvor moderen oplyser, at hun føler sig deprimeret, må det forventes, at moderen har færre ressourcer til at drage omsorg for barnet – ganske enkelt fordi det at føle sig deprimeret (sådan som der er spurgt om det) inkluderer mindre overskud, mindre energi og mindre engagement. Danske familier, hvor moderen har været deprimeret ved to af de tre interview, bliver karakteriseret som familier med vanskeligheder, der medfører, at de har færre ressourcer til at tage sig af børnene.

Tredje indikator handler om alkoholmisbrug. 2 pct. af de danske mødre oplyser, at deres samlever har et alkoholmisbrug,⁶ og enkelte mødre oplyser, at de selv har et alkoholmisbrug.⁷ Der er ikke spurgt detaljeret til forældrenes brug eller misbrug af alkohol, kun om henholdsvis moderen eller faderen har et alkoholmisbrug. Vi ved, at forældres misbrug af alkohol som regel medfører belastninger for børnene. Alkoholmisbrug kan derfor være en faktor, som nedsætter børnenes muligheder for at få en tilstrækkelig god opvækst.

Fjerde indikator er familier med mange skænderier mellem de voksne. I alt 8 pct. af de danske familier har markant flere skænderier end

5. Der er her ikke tale om nogen klinisk diagnostik, men om mødrenes egen vurdering baseret på spørgsmål, der sædvanligvis anvendes, når der skal stilles en klinisk diagnose. Flertallet af mødrene har søgt læge for vanskelighederne.

6. Relativt få mødre oplyser, at de selv har et alkoholmisbrug. Desuden er alkoholmisbrug hos faderen en medvirkende årsag til bruddet i cirka hvert femte samlivsbrud.

7. Så få, at det er mindre end 0,5 pct.

de øvrige familier. I familier med mange skænderier vil de voksne ofte have et højt dagligt konfliktniveau med store uoverensstemmelser, dagligt nid og nag eller simpelthen et parforhold, der ikke er specielt godt at leve i. De voksne i sådanne familier vil som regel have færre ressourcer til at drage omsorg for børnene.

Der er en indbyrdes sammenhæng mellem de fire indikatorer. Der er således oftest tale om, at den samme familier er præget af mere end en af de nævnte indikatorer. I det videre arbejde karakteriseres familier med bare en af de fire nævnte indikatorer som en familie med færre ressourcer til at drage omsorg for børnene. Mange familier har mere end en af de nævnte belastninger.

Samlet opgørelse af de danske familiers ressourcer

For at kategorisere familierne efter, hvor mange ressourcer de har, er familierne inddelt efter ressourcer på de områder, som er nævnt.

Familier, der enten ikke har problemer på nogen af områderne, eller som kun har problemer på et enkelt område, anses for at være familier, hvor forældrene er i stand til at give deres børn en god støtte under opvæksten. 80 pct. af alle danske familier har højest vanskeligheder på ét af områderne. Disse familier betegnes som *ressourcestærke familier*.

De øvrige familier har problemer på mere end et af de nævnte områder. Nogle familier har problemer på to områder. Forældrene i disse familier har i nogen grad vanskeligheder, som kan påvirke deres mulighed for at støtte børnene, hvis der er problemer. 13 pct. af alle danske familier har vanskeligheder på to områder. Disse familier betegnes som *delvist ressourcesvage familier*.

De resterende familier har problemer på tre, fire eller alle fem af de nævnte områder. Det er forældre, der selv har mange vanskeligheder, og som derfor antages at have færre kræfter og mindre overskud til at støtte børnene, hvis de har vanskeligheder eller problemer. 7 pct. af alle danske familier har problemer på tre eller flere områder. Disse familier betegnes som *ressourcesvage familier*.

Økonomi i familier med anden etnisk baggrund

I gruppen af familier med anden etnisk baggrund end dansk er resultaterne vedrørende økonomi opgjort efter samme retningslinjer, som der blev anvendt i opgørelsen for de danske familier. Familierne har væsentligt dårligere økonomiske forhold. Der er 38 pct. af familierne med anden etnisk baggrund, der har økonomiske problemer.

Arbejdsløshed – tilknytning til arbejdslivet i familier med anden etnisk baggrund

Når det gælder spørgsmålet om arbejdsløshed, er andelen af arbejdsløse mødre og fædre langt større i familierne med anden etnisk baggrund, end hvad der blev fundet i de danske familier. I 2003 er der i alt 37 pct. af familierne, hvor enten moderen eller faderen eller begge forældre er arbejdsløse.

Erhvervsuddannelse i familier med anden etnisk baggrund

Blandt familier med anden etnisk baggrund end dansk har det store flertal ikke nogen erhvervsuddannelse. Der er 87 pct. af familierne, hvor enten moderen eller faderen ikke har nogen erhvervsuddannelse.

87 pct. af familierne med anden etnisk baggrund end dansk, hvor mindst en af forældrene ikke har nogen erhvervsuddannelse, er en høj andel. En meget stor andel af mødre har ikke nogen uddannelse ud over en relativt kort skolegang. Samtidig er der mange familier, hvor heller ikke faderen har nogen uddannelse ud over grundskolen.

Når det handler om forældrenes almindelige skolegang (grundskolen), har en del af familierne med anden etnisk baggrund end dansk begrænsede ressourcer. 24 pct. af børnene har en moder med mindre end fem års skolegang, og 11 pct. af børnene har en far med mindre end fem års skolegang, mens 30 pct. af børnenes mødre og 31 pct. af børnenes fædre har gået i skole i mindst seks og højst ni år.

Forældrenes begrænsede skolegang må anses for en belastning for familiens ressourcer til at klare sig i Danmark. Har man gået i skole i mindre end fem år, har man ikke meget erfaring med boglig indlæring, dvs. at det formentlig vil være svært at lære at læse og skrive dansk. Det betyder, at der derfor også vil være megen almen viden om landet og mange almene informationer, som man ikke uden videre vil kunne få, fx via avislæsning eller almene informative pjecer eller materialer om forholdene for børn. En forælder med anden etnisk baggrund end dansk, som har gået i skole i mindre end fem år, må derfor antages at have vanskeligere ved at orientere sig i samfundet, simpelthen på grund af manglende færdigheder. Selvom forælderen kan være et velbegavet menneske, som er født et sted, hvor det ikke var muligt for hende/ham at udnytte sine evner, vil fravær af færdigheder ofte være et problem i et samfund som det danske.

Socialt netværk for familier med anden etnisk baggrund

Forældre med anden etnisk baggrund end dansk er på samme måde som de danske forældre spurgt, om familiens ressourcer i form af, om de kender nogen, som de altid (eller for de meste) kan forvente at få hjælp fra, hvis der akut er brug for hjælp i forbindelse med barnet (primært til pasning). Forældre med anden etnisk baggrund har relativt sjældent barnets bedsteforældre boende i landet, og de har derfor ikke på samme måde som de danske forældre mulighed for at få hjælp.⁸

Der er dog også stillet spørgsmål om muligheden for hjælp fra søskende, venner, naboer og kolleger. Familier med anden etnisk baggrund svarer oftere end danske forældre, at de kan hente hjælp hos søskende, venner eller naboer. Generelt har forældre med anden etnisk baggrund end dansk dog svagere ressourcer på dette område end danske forældre. 50 pct. af familierne med anden etnisk baggrund end dansk oplyser, at de aldrig eller kun sjældent har mulighed for at få praktisk hjælp, når der akut er brug for det i forbindelse med barnet.

Ressourcer til at drage omsorg for børnene hos forældre med anden etnisk baggrund

Blandt børn med anden etnisk baggrund end dansk er der 88 pct., der hele livet har levet med begge deres forældre. 6 pct. har boet alene med deres mor, idet moderen var alene ved barnets fødsel. De sidste 6 pct. har oplevet en skilsmisse og har derefter boet alene med deres mor (og eventuelle søskende). Ingen af mødrene med anden etnisk baggrund end dansk har fået ny partner.

I familier med anden etnisk baggrund end dansk er der kun spurgt om følelsen af at være deprimeret ved interviewet i 2003. Her er der 18 pct. af mødrene, der oplyser, de føler sig deprimerede. Danske familier, hvor moderen har været deprimeret ved to af de tre interview, og familier med anden etnisk baggrund, hvor moderen er deprimeret i 2003, bliver karakteriseret som familier med vanskeligheder, som medfører, at de har færre ressourcer til at tage sig af børnene.

Familierne er også spurgt om, hvorvidt moderen eller faderen har

8. Spørgsmålene er stillet ud fra dansk kultur. For en del forældre med anden etnisk baggrund ville det formentlig heller ikke være aktuelt, at bedsteforældrene stillede op på samme måde, som danske bedsteforældre gør. Tilsvarende kan man forvente, at spørgsmålet kan være mindre aktuelt for familier med anden etnisk baggrund, fordi der i en række fremmede kulturer formentlig i langt højere grad kan være en forventning om, at familien (moderen) selv sørger for pasningen.

et alkoholmisbrug. Familierne svarer, at 1 pct. af mødrene og 3 pct. af fædrene har et alkoholmisbrug. I familier, hvor bare en af forældrene har et alkoholmisbrug, antages de voksne at have færre ressourcer til at drage omsorg for børnene.

8 pct. af familierne med anden etnisk baggrund end dansk har markant flere skænderier end de øvrige familier.

På disse område har familier med anden etnisk baggrund end dansk lige så ofte ressourcer, som de danske familier har. Der er færre familier, der har oplevet et samlivsbrud, og ingen familier, hvor moderen har fået en ny samlever. På dette punkt har familierne med anden etnisk baggrund således bedre ressourcer, mens der på de øvrige områder er ressourcer svarende til, hvad der var resultatet i de danske familier.

Samlet opgørelse af ressourcer for familier med anden etnisk baggrund

Den samlede opgørelse af ressourcerne for familier med anden etnisk baggrund er foretaget ud fra de samme retningslinjer som opgørelsen for de danske familier.

28 pct. af familierne med anden etnisk baggrund har ingen vanskeligheder eller højst vanskeligheder på et af de fem nævnte områder. Det er familier, som har klaret tilpasningen til at leve i Danmark virkelig godt, og det vil formentlig være familier, der på langt de fleste områder vil være i stand til at indgå i samfundet på lige fod med danske familier. Det er familier, som må antages at have ressourcer til at give barnet en god opvækst. Disse familier karakteriseres som *ressourcestærke* familier.

29 pct. af familierne med anden etnisk baggrund har vanskeligheder på to af de nævnte områder. Det vil sige, at der er tale om familier, som på nogle områder vil være i stand til at drage omsorg for barnet, mens de på andre områder vil have nogle vanskeligheder. Disse familier karakteriseres som *delvist ressourcetsvage* familier.

De sidste 43 pct. af familierne med anden etnisk baggrund har vanskeligheder på mere end to områder (heraf 5 pct. med vanskeligheder på alle fem områder). Disse familier antages at have en del vanskeligheder med at drage omsorg for børnenes opvækst, og familierne karakteriseres som *ressourcetsvage* familier.

Om inddelingen af familier med anden etnisk baggrund efter ressourcer

Det kan diskuteres, om det er rimeligt at inddele ressourcerne hos familier med anden etnisk baggrund end dansk efter samme retningslinjer, som der kategoriseres ud fra hos de danske familier.

For de danske familier betyder kategoriseringen, at der blandt de ressourcetsvage familier kan antages at være forældre, der både personligt, socialt, arbejdsmæssigt og økonomisk er dårligt stillede, mens det samme ikke uden videre kan forventes for familier med anden etnisk baggrund end dansk.

Familier med anden etnisk baggrund end dansk er især dårligt stillede på grund af væsentligt ringere uddannelsesbaggrund, dårligere tilknytning til arbejdsmarkedet og deraf følgende dårligere økonomi. På mere personlige områder som socialt netværk og psykiske og sociale ressourcer er der ikke på samme måde tale om, at familier med anden etnisk baggrund end dansk klarer sig markant dårligere end danske familier.

Når der alligevel er foretaget den samme inddeling af danske familier og familier med anden etnisk baggrund, er det for at forsøge at lave en fælles inddeling for ressourcerne til at leve i det danske samfund. Kategoriseringen af familier med anden etnisk baggrund som henholdsvis ressourcestærke, delvist ressourcetsvage og ressourcetsvage vil således være rimelig nok til at beskrive forholdene, når man er opmærksom på, at det handler om ressourcerne til at tackle barnets opvækst i Danmark.

I praksis kan kategoriseringen af familier med anden etnisk baggrund som henholdsvis ressourcestærke, delvist ressourcetsvage og ressourcetsvage dog ikke bruges på samme måde som for de danske familier, når data analyseres. Nogle af forældrene med anden etnisk baggrund, som er helt eller delvist ressourcetsvage, kan have flere personlige ressourcer end tilsvarende danske familier. Det betyder, at kategoriseringen af familiernes ressourcer ikke har samme vægt i analyser for familier med anden etnisk baggrund, som den har for danske familier.

EN CASE: RESSOURCERNES BETYDNING FOR BARNET

Forældrenes ressourcer betyder noget for barnets liv på en lang række områder. Økonomien og tilknytningen til arbejdsmarkedet er afgørende for barnets bolig og levestandard, og de uddannelsesmæssige ressourcer betyder noget for, hvor meget hjælp barnet kan modtage fra forældrene til sin egen uddannelse. Det sociale netværk kan have betydning for familiens oplevelse af at høre til og for forældrenes følelse af sikkerhed og dermed have betydning for barnets opvækst. Det samme gælder for de forskellige forhold, der er gennemgået under overskriften psykiske og sociale ressourcer til at drage omsorg for barnet.

Ressourcerne kan have betydning for forældrenes evne til og mulighed for at sørge for, at barnet får en god opvækst. Det kan være vanskeligt direkte at forklare betydningen, når udgangspunktet er kvantitative data, som her fra børneforløbsundersøgelsen. For at eksemplificere, hvordan forældrenes ressourcer kan have indflydelse, vil jeg kort fortælle en case om to piger, jeg kender fra andre sammenhænge end forløbsundersøgelsen.

De to piger har som udgangspunkt sammenlignelige problemer, men konsekvensen af pigernes problemer bliver forskellig, blandt andet fordi forældrene tackler problemerne forskelligt. Der er tale om problemer, som kunne være beskrevet i børneforløbsundersøgelsen, hvis pigerne havde deltaget i undersøgelsen. Forældrenes måde at tackle problemerne på afspejler efter min opfattelse tydeligt deres forskellige ressourcer.

Et kvalitativt eksempel

Vi tager udgangspunkt i to piger – Anja og Birgitte – på fire år.⁹ De to piger går i daginstitution, og de har begge problemer med de jævnaldrende børn i daginstitutionen. Hverken Anja eller Bir-

9. Anjas og Birgittes historie er baseret på forholdene for to forskellige børn, som jeg har haft kendskab til. Navnene er opdigtede.

gitte er populære legekammerater. Faktisk vil de andre børn helst ikke lege med dem, og både Anja og Birgitte bliver drillet og slået mere end deres jævnaldrende, ligesom de begge hyppigt græder, fordi de bliver drillet/slået og er uden for fællesskabet. Deres problemer ligner meget hinanden, og der er ikke nogen af dem, der er rigtigt glade. En dag bliver både Anjas forældre og Birgittes forældre klar over, at der er problemer, og at de er nødt til at reagere.

Anjas historie

Anjas mor griber fat i stuepædagogen en dag, da hun er kommet lidt tidligere i daginstitutionen end normalt, når hun henter Anja. Hun har været meget nervøs for den samtale. Hun har et stykke tid vidst, at hun for Anjas skyld måtte tale med personalet på institutionen, og hun er faktisk også temmelig gal over, at Anja ikke er med i fællesskabet i institutionen. De burde have gjort noget, tænker hun.

Anjas mor er lidt aggressiv og meget indtrængende i sin måde at tale på. Pædagogen bliver overrasket, føler sig presset og svarer ikke rigtigt. Hun får Anjas mor med ind på en stue, hvor de kan være alene. Efter noget tid begynder Anjas mor pludselig at græde. Hun fortæller, at det er svært for hende; det er svært at være moder og svært at give Anja en ordentlig opdragelse. Der er også økonomiske problemer i familien. Moderen er arbejdsløs og uden udsigt til arbejde, og der er vist også problemer i ægteskabet. Det er alt sammen temmelig trist, og pædagogen trøster, så godt hun kan. Efter nogen tid tørrer Anjas moder øjnene, og samtalen afsluttes i god ro og orden. Anjas mor føler, at det egentlig er en god pædagog, og at de er venlige nok i daginstitutionen.

Bagefter, da pædagogen fortæller kollegerne om episoden, bliver de enige om, at det da også er svært for Anja at have en moder, der har det dårligt. Og de roser pædagogen for at være kommet godt ud af en dårlig situation.

Men hvad er det egentlig, der er sket? For Anja er resultatet ikke tilfredsstillende. Anja havde det svært med sine jævnaldrende før samtalen, og hun har det svært på samme måde bagefter. Eller måske har hun det sværere? For hvis de voksne i daginstitutionen ser hendes problemer med jævnaldrende, er der nu risiko for, at de ser problemerne via Anjas moders problemer.

Det vil sige, at der er risiko for, at de ikke ser et barn, der er lukket ude af fællesskabet, men i stedet ser et barn, der har det svært, fordi hendes moder har det dårligt og ikke rigtigt kan klare tingene. Og det er jo ikke rigtigt et problem, som man kan forvente, at daginstitutionen er i stand til at løse!

Desuden har Anja lært, at det nok ikke er nogen nyttig ide at fortælle det hjemme, når der er problemer. Problemerne forsvinder ikke – og moderen bliver ked af det. Så i virkeligheden vil det fremover nok være bedre at holde lidt mere mund, når der er problemer, og lære at klare at leve med dem.

Anjas familie kan karakteriseres som en ressourcetsvag familie. De svage ressourcer viser sig ved, at familien (her moderen) har svært ved at tackle det, når barnet møder vanskeligheder. Hun har svært ved at kontakte personalet i daginstitutionen uden på forhånd at føle sig i defensiven, ligesom hun har svært ved at holde fast i, at det er Anjas vanskeligheder, det handler om.

For Anja betyder det, at det er svært at få relevant hjælp. Vanskelighederne er der stadigvæk, men nu er de mindre synlige, og Anja kan ikke regne med at få hjælp til at få dem løst. Måske står Anja foran en lang barndom med udsigt til konflikter med jævnaldrende børn.

Birgittes historie

Birgittes historie starter på samme måde som Anjas, men forløbet bliver anderledes. Birgittes forældre er karakteriseret som ressourcestærke. Da de bliver klar over, at Birgitte har problemer i daginstitutionen, ringer de til daginstitutionens leder og beder om en samtale.

Ved samtalen forelægger de vanskelighederne, som de ser dem. Daginstitutionens leder siger, at det jo ikke lyder så godt, men at hun dog synes, de skal se tiden lidt an. Den slags problemer plejer tit at finde en løsning hen ad vejen.

Det er Birgittes forældre dog ikke tilfredse med. De vil have en løsning. Helst inden for meget kort tid.

Daginstitutionens leder siger, at det kan være svært sådan bare lige at løse problemet, men at der selvfølgelig er den mulighed at bede kommunens psykolog om at gå ind i sagen. Det vil Birgittes forældre gerne. Men, siger lederen så, der plejer at gå fire til seks måneder, inden psykologen kan komme, for der er mange

sager. Det er Birgittes forældre ret rystede over. De må lige tænke tingene igennem, og så vil de vende tilbage, siger de.

Birgittes forældre finder ud af, at de selv kan hyre en psykolog, og de får tilladelse til, at psykologen kan komme i institutionen og se, hvordan dagligdagen former sig. Efter samtale med Birgitte og hendes moder og en observation i institutionen finder psykologen en løsning. Løsningen bliver sat i værk og fungerer. Det har kostet Birgittes forældre betaling for seks psykologtimer, men forældrene er villige til at betale, når resultatet er, at Birgitte får en bedre hverdag i institutionen.

Problemet bliver løst, Birgitte får en bedre dagligdag og de andre børn begynder at lege almindeligt med hende. Så her er et positivt resultat. Desuden lærer Birgitte, at det er en god ide, at forældrene ved det, hvis hun får problemer. For forældrene kan nemlig hjælpe med at fjerne problemerne.

De to historier

Indtil forældrene bliver involveret, ligner Anjas og Birgittes historier hinanden. Derefter er der en stor forskel. Birgittes problemer bliver løst, og Birgitte glemmer sandsynligvis, at hun nogen sinde har haft problemer. Samtidig øges hendes tillid til forældrenes evner som problemfjernere. Anjas problemer bliver derimod ikke løst, så hun har ikke nogen mulighed for at glemme dem. Hun forstår også, at det ikke altid vil være hensigtsmæssigt at involvere forældrene, når der er problemer. Og hun kan komme til at få en barndom, hvor der formentlig vil være andre problemer, som hun kommer til at gå igennem alene.

Anjas forældre ville ikke have haft råd til selv at betale for psykologhjælp. Måske havde de kunnet skaffe pengene, men det havde ikke været let. Men psykologhjælpen er kun en del af forskellen. Forskellen ligger også i de ressourcer, forældrene som udgangspunkt havde til at tage problemet op. Anjas moder var usikker og bange, hun startede op uden varsel og var først noget aggressiv, hvorefter hun begyndte at græde. Birgittes forældre mødte begge op og havde planlagt, at de ville forelægge og drøfte problemet. De havde desuden en helt klar forventning om at få hjælp til en løsning.

Dette er selvfølgelig kun et af mange mulige eksempler, men det illustrerer betydningen af forældrenes ressourcer, ligesom

det viser de forskellige vilkår, det giver børnene at have henholdsvis ressourcetsvage forældre og forældre med ressourcer.

DANSKE BØRNS PROBLEMER OG FAMILIERNES RESSOURCER

Når vi går tilbage til data fra børneforløbsundersøgelsen, ser vi, at der i de danske familier er en helt klar sammenhæng mellem familiernes ressourcer og børnenes problemer på alle de undersøgte områder. Tendensen i det kvantitative materiale er helt klart, at børn i ressourcestærke familier har færre problemer end børn i delvist ressourcetsvage familier, der igen har færre problemer end børn i ressourcetsvage familier.

Det enkle svar på spørgsmålet om, over for hvilke børn med hvilke opvækstvilkår/hvilke problemer det vil være relevant at udvikle nye metoder til en forebyggende indsats, er derfor for de danske børns vedkommende, at man skal fokusere på børn, som kommer helt eller delvist fra ressourcetsvage familier. Se tabel 3.1, 3.2, 3.3 og 3.4. I de fire tabeller anføres først den samlede procentvise angivelse for alle børn i undersøgelsen og dernæst de procentvise angivelser for børn med henholdsvis ressourcestærke, delvist ressourcetsvage og ressourcetsvage forældre.

Tabel 3.1

Danske børn fordelt efter score for vanskeligheder på spørgsmål om styrker og vanskeligheder, samt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. Procent.

	Alle børn	Børn af ressource- stærke forældre	Børn af del- vist ressour- cetsvage forældre	Børn af ressource- svage forældre
Score uden for normal- området for vanskelig- heder	9	7	16	26
Score inden for normal- området for vanskelig- heder	91	93	84	74
I alt, procent	100	100	100	100
Antal	4.862	3.995	630	337

Tabel 3.1 viser tydeligt, at børn af ressourcetsvage forældre har langt større risiko end andre børn for at have en score for vanskeligheder, der ligger uden for normalområdet, når svarene på spørgsmålene om styrker og vanskeligheder gøres op. Hvis forældrene er ressourcetsvage, vil et barn ud af fire have en score, der ligger uden for normalområdet. Hvis forældrene er ressourcestærke, er det mindre end et barn ud af ti børn, der har en score uden for normalområdet.

Tabel 3.2

Danske børn fordelt efter konflikter med jævnaldrende, samt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. Procent.

	Alle børn	Børn af ressourcestærke forældre	Børn af delvist ressourcetsvage forældre	Børn af ressourcetsvage forældre
Har konflikter med jævnaldrende	7	5	10	19
Har ikke konflikter med jævnaldrende	93	95	90	81
I alt	100	100	100	100
Antal	4.928	3.942	637	349

Tabel 3.2 viser, at børn fra ressourcetsvage familier har markant større risiko for at have konflikter med jævnaldrende. Andelen af børn fra ressourcetsvage familier, der har konflikter med jævnaldrende, er mere end dobbelt så stor som andelen af børn fra ressourcestærke familier, der har konflikter.

Tabel 3.3

Danske børn med psykosociale problemer ved skolestart fordelt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. Procent.

	Alle børn	Børn af ressourcestærke forældre	Børn af delvist ressourcetsvage forældre	Børn af ressourcetsvage forældre
Børn med psykosociale problemer	25	22	33	38
Børn uden psykosociale problemer	75	78	67	62
I alt	100	100	100	100
Antal	4.967	3.969	645	353

Tabel 3.3 viser (i lighed med tabel 3.1 og tabel 3.2), at der er en større risiko for, at børn af ressourcesvage forældre har psykosociale problemer ved skolestart, end børn af ressourcestærke forældre har. Hvis forældrene er ressourcesvage, vil godt et barn ud af tre have psykosociale problemer, mens kun knap et barn ud af fire vil have psykosociale problemer, når forældrene er ressourcestærke.

Tabel 3.4

Danske børn med faglige problemer ved skolestart, fordelt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. N = 3.279. Procent.

	Alle	Børn af ressourcestærke forældre	Børn af delvist ressourcesvage forældre	Børn af ressourcesvage forældre
Faglige problemer	14	13	16	19
Ingen faglige problemer	86	87	84	81
I alt	100	100	100	100
Antal	3.723 ¹	3.034	453	236

¹ Faglige problemer ved skolestart er kun anført for børn, der er begyndt i 1. klasse.

Ser vi på tabel 3.4, fremgår det, at børn med faglige problemer efter skolestart ikke på samme måde som børn med de to tidligere problemtyper har markant større risiko for at komme fra familier med ressourcesvage forældre. Enten er der reelt ikke den samme sammenhæng mellem forældrenes ressourcer og børnenes problemer, eller det kan være, at børnenes faglige problemer er målt så tidligt efter skolestarten, at resultatet ikke kan betragtes som tilstrækkeligt sikkert.

Sammenfatning vedrørende danske børn

På tre af de fire områder, hvor der er en opgørelse af børnenes problemer, viser det sig, at børn fra delvist ressourcesvage og ressourcesvage familier markant oftere end børn fra ressourcestærke familier har problemer. Hvis man tager udgangspunkt i de delvist og helt ressourcesvage familier og dernæst vælger at fokusere på børn, der har problemer inden for området styrker og vanskeligheder, konflikter i relation til jævnaldrende eller psykosociale problemer ved skolestart, har man fundet de børn, som i særlig grad vil kunne have glæde af en tidligt forebyggende indsats.

BØRN MED ANDEN ETNISK BAGGRUNDS PROBLEMER OG FAMILIERNES RESSOURCER

Sammenhængen mellem børnenes problemer og familiernes ressourcer er også undersøgt for børn med anden etnisk baggrund end dansk. Tabel 3.5, 3.6, 3.7, 3.8 og 3.9, der omhandler problemer med beherskelsen af dansk, viser som tidligere nævnt, at der ikke på samme måde som for de danske børn kan ses en tendens til, at børn med problemer kommer fra ressourcesvage familier.

Tabel 3.5

Børn med anden etnisk baggrund end dansk fordelt efter score for vanskeligheder på spørgsmål om styrker og vanskeligheder, samt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. Procent.

	Alle børn	Børn af ressource- stærke forældre	Børn af del- vist ressour- cesvage forældre	Børn af ressource- svage forældre
Score uden for normalområdet for vanskeligheder	14	16	12	11
Score inden for normalområdet for vanskeligheder	86	84	88	89
I alt	100	100	100	100
Antal	311	80	92	139

Tabel 3.5 viser, at det er næsten lige sandsynligt, at børn med en score uden for normalområdet for vanskeligheder kommer fra henholdsvis ressourcestærke, delvist ressourcesvage og ressourcesvage familier. Forklaringen kan være, at den store andel forældre med anden etnisk baggrund, der ikke har nogen erhvervsuddannelse, er uden for arbejdsmarkedet og har en dårlig økonomi, slører billedet og gør det vanskeligt at pege på markante sammenhænge. En anden forklaring kan være, at spørgsmålene kan have været vanskelige at forstå for forældre, der ikke selv har særligt gode dansk-kundskaber (og det gælder især for ressourcesvage forældre), således at forældrene har haft svært ved at svare korrekt. Hvorimod de ressourcestærke forældre har forstået spørgsmålene og har besvaret dem korrekt. Vi ved ikke, hvad der er den rigtige forklaring, måske er det sådan, at begge forklaringer kan spille en rolle, eller måske er det andre ting, der gør sig

gældende. Det er ikke muligt at pege på en sikker forklaring ud fra data-sættet.

Tabel 3.6

Børn med anden etnisk baggrund end dansk fordelt efter konflikter med jævnaldrende, samt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. Procent.

	Alle børn	Børn af ressourcestærke forældre	Børn af delvist ressourcevage forældre	Børn af ressourcevage forældre
Har konflikter med jævnaldrende	15	13	16	17
Har ikke konflikter med jævnaldrende	85	87	84	83
I alt	100	100	100	100
Antal	346	95	100	151

Tabel 3.6 viser andel af børn med anden etnisk baggrund, der har konflikter med jævnaldrende, fordelt efter forældrenes ressourcer. Der er her et svagt signal om, at børn med ressourcevage forældre i højere grad end børn med ressourcestærke forældre har konflikter med jævnaldrende, men statistisk set er der ikke tale om nogen markant tendens.

Tabel 3.7

Børn med anden etnisk baggrund med psykosociale problemer ved skolestart fordelt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. Procent.

	Alle børn	Børn af ressourcestærke forældre	Børn af delvist ressourcevage forældre	Børn af ressourcevage forældre
Børn med psykosociale problemer	29	28	29	28
Børn uden psykosociale problemer	71	72	71	72
I alt	100	100	100	100
Antal	348	97	100	151

Tabel 3.7 viser, at de psykosociale problemer ved skolestart er fordelt uafhængigt af forældrenes ressourcer. Heller ikke her er det ud fra data-materialet muligt at komme med en specifik forklaring på, hvorfor det forholder sig sådan.

Tabel 3.8

Børn med anden etnisk baggrund med faglige problemer ved skolestart fordelt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. Procent.

	Alle	Børn af ressourcestærke forældre	Børn af delvist ressourcesvage forældre	Børn af ressourcesvage forældre
Faglige problemer	20	14	22	23
Ingen faglige problemer	80	86	78	77
I alt	100	100	100	100
Antal	277 ¹	79	78	120

¹ Faglige problemer ved skolestart er kun anført for børn, der er begyndt i 1. klasse.

Tabel 3.8 viser de faglige problemer ved skolestarten fordelt efter forældrenes ressourcer. Igen fremgår det, at der er et signal om, at børn af ressourcesvage forældre har flere faglige problemer, uden at der dog er tale om nogen signifikant forskel.

Tabel 3.9

Børn med anden etnisk baggrund med problemer med beherskelsen af dansk fordelt efter forældrenes ressourcer. 2003 data. N = 348. Procent.

	Alle	Børn af ressourcestærke forældre	Børn af delvist ressourcesvage forældre	Børn af ressourcesvage forældre
Problemer med beherskelse af dansk	31	29	27	35
Uden problemer med beherskelse af dansk	69	71	73	65
I alt	100	100	100	100
Antal	348	97	100	151

Tabel 3.9 viser, at børn med problemer med beherskelse af dansk hyppigere har ressourcesvage forældre end børn fra henholdsvis ressourcestærke og delvist ressourcesvage familier.

Det mest interessante fra tabel 3.9 er dog, at der i alle familietyper er en stor andel af børnene, som har problemer med beherskelse af dansk. Hvert tredje af børnene med anden etnisk baggrund end dansk har ifølge forældrene problemer med beherskelse af dansk ved skolestart.

Sammenfattende kan man sige, at for børn med anden etnisk

baggrund end dansk er der ikke en tydelig sammenhæng mellem forældrenes ressourcer og børnenes vanskeligheder/problemer. Skal man finde de børn, der i særlig grad har brug for en tidlig forebyggende indsats, gælder det enten alle børn med problemer eller på samme måde som for de danske børn at fokusere på børn med problemer i delvist ressourcesvage og ressourcesvage familier. I det følgende tages der udgangspunkt i den sidste karakteristik, altså børn med problemer, som lever i delvist ressourcesvage eller ressourcesvage familier.

BØRN MED MANGE VANSKELIGHEDER

Børn med mange vanskeligheder, hvor det vil være relevant at iværksætte en tidlig forebyggende indsats, er i kapitel 2 karakteriseret som børn, der enten har problemer på skalaen for styrker og vanskeligheder,¹ har psykosociale problemer ved skolestart, har faglige problemer i skolen eller – når der er tale om børn med anden etnisk baggrund end dansk – har problemer med beherskelsen af dansk. Børnene vil ofte have problemer på mere end et område. Samtidig er der tale om børn, der lever i en helt eller delvist ressourcetsvag familie.

Denne karakteristik lægger vægt på forældrenes ressourcer. Baggrunden er, at der allerede er etableret en række hjælpetilbud til børn og deres familier.² For familier, som selv er i stand til at finde de relevante hjælpetilbud eller at få kontakt med en person, der kan henvise til det relevante sted, vil det derfor være muligt at finde den nødvendige indsats. Selvom andre undersøgelser kan vise, at familierne selv synes, de måske kunne have brug for mere støtte undervejs i arbejdet med at finde hjælpen (fx Christensen, 2005), vil der i denne sammenhæng blive taget udgangs-

1. SDQ-score.

2. Socialforvaltningen med diverse kommunale rådgivninger, private rådgivningsforanstaltninger, psykologer og andre særlige professionelle i de kommunale forvaltninger, børnepædiatriske, børnepsykologiske eller børnepsykiatriske afdelinger på sygehusene, pædagogisk psykologisk rådgivning (PPR) i kommunen, skolepsykologisk rådgivning, henvisningsmuligheder fra praktiserende læge, sundhedsplejersker m.m.

punkt i, at ressourcestærke forældre i vidt omfang vil være i stand til selv at finde den relevante hjælp. Børn med ressourcestærke familier bliver i denne rapport derfor ikke anset for at høre til i den gruppe børn, hvor der er brug for særlige forebyggende foranstaltninger.³

Børn fra familier, hvor forældrene er helt eller delvist ressourcesvage, har det vanskeligere. Deres forældre vil have sværere ved at give/finde relevant støtte, hvis der opstår akutte vanskeligheder. Dels kan forældrene selv have det svært og derfor have færre ressourcer til at tage vare på børnene, dels kan forældrene have sværere ved at opsøge eller håndtere de generelle hjælpetilbud i samfundet, og dels kan det i sig selv være en ekstra vanskelighed at være barn af ressourcesvage forældre. Blandt andet, som det blev illustreret i det kvalitative eksempel i kapitel 3, vil forældrenes problemer kunne komme til at skygge for børnenes problemer, således at de observerede vanskeligheder i høj grad ses som forældrenes problemer og en eventuel hjælp i høj grad gives til forældrene, mens børnene ikke får nogen specifik støtte eller hjælpeindsats (beskrevet hos Christensen & Egelund, 2002; samt Christensen, 2004a). Selvom det i langt de fleste tilfælde også vil være hensigtsmæssigt at hjælpe forældrene, er det ikke hensigtsmæssigt at undlade at være opmærksom på børnenes specifikke problemer.

I det følgende analyseres data med henblik på at undersøge, om der er andre fælles forhold, der gør sig gældende for børn, som på samme tid selv har problemer og kommer fra helt eller delvist ressourcesvage familier.

DANSKE BØRN MED MANGE VANSKELIGHEDER

Når andelen af danske børn med mange vanskeligheder skal findes, er udgangspunktet tabellerne 3.1, 3.2, 3.3 og 3.4 fra kapitel 3. Målet er at finde andelen af børn, der selv har problemer, hvis forældre samtidig er helt eller delvist ressourcesvage.

For de danske børn er udgangspunktet, at i alt 20 pct. af børnene kommer fra henholdsvis delvist ressourcesvage og ressourcesvage familier.

3. Dog med det forbehold, at der bør udvikles bedre redskaber/begreber til at kategorisere ressourcerne i familier med anden etnisk baggrund end dansk.

I disse to familietyper findes de børn, der har mindst et af de beskrevne problemer i form af: at barnet ligger uden for normalområdet, når der scores for barnets vanskeligheder,⁴ at barnet har psykosociale problemer ved skolestart, eller at barnet har faglige problemer ved skolestarten. Nogle børn vil have to, tre eller alle de nævnte problemer, andre vil kun have et enkelt. I opgørelsen vil det dog være sådan, at et af de nævnte problemer vil være tilstrækkeligt, for at barnet karakteriseres som et barn med mange vanskeligheder.

Når tallene gøres op efter disse retningslinjer, findes det, at der samlet er 9 pct. af de danske børn, der på samme tid har et eller flere problemer og ressourcetsvage forældre. Disse børn karakteriseres som børn med mange vanskeligheder. Dels på grund af børnenes egne vanskeligheder og dels på grund af forældrenes manglende ressourcer må disse børn antages at være i en situation, hvor de kan have brug for en tidlig forebyggende indsats.

9 pct. af de danske børn er cirka halvdelen af de børn, der har helt eller delvist ressourcetsvage forældre.

Særlige forhold for danske børn med mange vanskeligheder

Ser man på de øvrige data i undersøgelsen, er der enkelte forhold, der især særlig grad gælder for børn med mange vanskeligheder, som kommer fra ressourcetsvage familier. Igen skal det her bemærkes, at der er tale om overhyppigheder i forekomsten af forskellige forhold. Det betyder, at forholdene oftere gælder for børn med mange vanskeligheder, end de ville gøre, hvis der var tale om en ligelig fordeling på alle børn.

Der er en række forhold, hvor der er signifikante forskelle på, hvor hyppigt de forekommer henholdsvis blandt børn med mange vanskeligheder og andre børn. I det følgende bliver de forskellige forhold gennemgået hver for sig.

Forhold omkring forældrenes livssituation

Først ses der nærmere på en række forhold omkring forældrenes livssituation. Der er tale om forhold, som følger af, at de udvalgte børn alle kommer fra ressourcetsvage familier. Der er således ikke tale om nye analyseresultater. Forholdene nævnes dog alligevel for at give et tydeligere

4. SDQ-score, som måler, om barnet har sociale problemer, problemer i relation til jævnaldrende, adfærdsproblemer og problemer med hyperaktivitet.

billede af, hvilke forhold danske børn med mange vanskeligheder lever under. Hvis barnet her er karakteriseret som et barn med mange vanskeligheder, og dermed er et barn, der lever i en ressourcesvag familie, gælder det, at:

- *der er større sandsynlighed for, at barnet bor alene med sin moder.* 20 pct. af børnene med mange vanskeligheder bor alene med deres moder, 80 pct. bor med to voksne.⁵ – Blandt de øvrige børn er der 11 pct., der bor alene med deres mor, og 89 pct., der bor med begge forældre.
- *der er større sandsynlighed for, at familien bor i lejlighed.* 24 pct. af børnene med mange vanskeligheder bor i lejlighed, 76 pct. bor i enfamilieshus. – Blandt de øvrige børn er der 10 pct., der bor i lejlighed, og 90 pct. der bor i enfamilieshus.
- *der er større sandsynlighed for, at moderen ikke er på arbejdsmarkedet.* 25 pct. af børnene med mange vanskeligheder har en moder, der ikke er på arbejdsmarkedet.⁶ – Blandt de øvrige børn er der 7 pct., hvis moder ikke er på arbejdsmarkedet.
- *der er større sandsynlighed for, at faderen ikke er på arbejdsmarkedet* (6 pct. er arbejdsløse). – For de øvrige børn er der kun 3 pct. af fædrene, der er arbejdsløse, mens halvdelen af fædrene bruger mere end 37 timer pr. uge på deres arbejde.
- *der er større sandsynlighed for, at moderen inden for det sidste år enten har været indlagt på hospital, fået en ny kronisk sygdom (siden interviewet i 1999) eller haft en langvarig sygeperiode.* 38 pct. af børnene med mange vanskeligheder har oplevet, at moderen har været syg. – Blandt de øvrige børn er det 23 pct., der har oplevet alvorlig sygdom hos moderen de seneste fire år (siden interviewet i 1999).
- *der er større sandsynlighed for, at faderen inden for det sidste år enten har været indlagt på hospital, fået en ny kronisk sygdom (siden interviewet i 1999) eller haft en langvarig sygeperiode.* 21 pct. af børnene med mange vanskeligheder har oplevet, at faderen har været syg. – Blandt de øvrige børn er det 16 pct., der har oplevet alvorlig sygdom hos faderen de seneste fire år.

Disse oplysninger konkretiserer, hvad der karakteriserer ressourcesvage fa-

5. Det kan være de biologiske forældre eller mor/far med en ny partner.

6. Moderen modtager arbejdsløshedsdagpenge, kontanthjælp eller førtidspension.

milier med psykosociale belastninger. Selvom det ikke er muligt at pege på konkrete forhold, som kun findes hos familierne til børn med mange vanskeligheder, er det alligevel klart, at der er en ophobning af belastende forhold i disse familier. Det vil sige, at det forekommer berettiget at tale om forældre med mange belastninger og dermed om forældre, som må antages at have færre kræfter til at støtte børnene med at få tacklet deres problemer.

Forhold vedrørende børnene selv

Hvis udgangspunktet i højere grad er informationer om børnene selv, ser vi, at:

- *der er større sandsynlighed for, at barnet er en dreng, end for, at det er en pige.* 58 pct. af børnene med mange vanskeligheder er drenge, 42 pct. er piger. – Blandt de øvrige børn er der 52 pct. drenge og 48 pct. piger.
- *der er større sandsynlighed for, at barnet ikke dyrker nogen fritidsinteresse.* 24 pct. af børnene med mange vanskeligheder dyrker ikke nogen fritidsinteresse. – Blandt de øvrige børn er der 11 pct., der ikke dyrker nogen fritidsinteresse.
- *der er større sandsynlighed for, at barnet enten ikke dagligt bruger tid ved computeren, eller for, at barnet hører til den lille gruppe børn, der hver dag bruger meget tid ved computeren.*⁷ – Blandt de øvrige børn tilhører flertallet (56 pct.) den gruppe, der hver dag bruger nogen tid ved computeren.
- *der er lidt større sandsynlighed for, at barnet dagligt bruger en-to timer eller mere tid til at se fjernsyn, det gælder for 60 pct. af børnene.* – Blandt de øvrige børn er der 52 pct., der ser fjernsyn en-to timer eller mere pr. dag.

Børn med mange vanskeligheder går til færre fritidsaktiviteter end andre børn. Fraværet af fritidsaktiviteter hænger til en vis grad sammen med familiens økonomi, men der er ikke kun tale om økonomiske begrundelser.

Socialforskningsinstituttet og Red Barnet har de to seneste år gennemført interviewundersøgelser af børn fra familier med få penge (Sloth, 2004; Espersen, 2006), ligesom spørgsmålet også er belyst i analyser af

7. Fx til spil og leg. Tid brugt ved computeren er opgjort. Meget tid er mere end en time dagligt.

familiers udsathed og forbrug (Bonke et al., 2005). Det findes i de to undersøgelser, at der er stor forskel på, hvordan familierne tackler ikke at have ret mange penge. Nogle familier finder trods dårlig økonomi alligevel ud af at have et liv, hvor der også er plads til i hvert fald nogle fritidsaktiviteter, mens man i andre familier i højere grad ser en tendens til at trække sig tilbage (isolere sig), hvor børnene fortæller, at de føler sig uden for det sociale fællesskab med jævnaldrende.

Børn fra den sidste gruppe familier har flere vanskeligheder (af samme karakter som beskrevet i denne rapport) end de øvrige børn. Tilsvarende forekommer børnenes forældre at have færre personlige og sociale ressourcer end de øvrige forældre. Fravær af fritidsaktiviteter kan derfor formentlig ikke kun ses som et økonomisk problem; det må også ses som et udtryk for, hvordan barnet trives, og for, om det føler sig velkomment i samvær med andre børn.

Forhold knyttet til samvær mellem børn og forældre

Der er forskellige data, der siger noget om samværet mellem børn og forældre. Her findes det, at:

- *der er mindre sandsynlighed for, at børn og voksne dyrker fælles fritidsaktiviteter.* 48 pct. af børnene med mange vanskeligheder dyrker aldrig fælles fritidsaktiviteter med forældrene. – Blandt de øvrige børn er der 32 pct., der aldrig dyrker fritidsinteresser med forældrene.
- *der er mindre sandsynlighed for, at børn og voksne tager på ture sammen.* 9 pct. af børnene med mange vanskeligheder tager aldrig på ture med forældrene. – Blandt de øvrige børn er der 4 pct., der aldrig tager på ture med forældrene.
- *der er mindre sandsynlighed for, at forældrene læser for barnet.* 12 pct. af børnene med mange vanskeligheder får aldrig læst højt af forældrene. – Blandt de øvrige børn er der 6 pct., der aldrig får læst højt.

Procentangivelserne varierer lidt, men på alle punkter indikerer de, at der for børn med mange vanskeligheder er større sandsynlighed for, at der er mindre socialt samvær mellem børn og forældre. Dette svarer til, hvad der blev fundet i de to interviewundersøgelser af børn fra familier med få penge (Sloth, 2004; Espersen, 2006).

Kontakt med socialforvaltningen

Endelig er der data om familiernes kontakt med socialforvaltningen på grund af problemer knyttet til børnene (altså ikke kontakt, der udelukkende handler om, at forældrene modtager kontanthjælp, eller af andre grunde, der ikke specifikt er knyttet til børnene). Her findes det, at:

- *der er større sandsynlighed for kontakt med socialforvaltningen på grund af problemer knyttet til børnene.*⁸ 37 pct. af familierne til børn med mange vanskeligheder har i løbet af barnets levetid haft en kortere eller længerevarende kontakt med socialforvaltningen. – Blandt de øvrige børns familier er der 12 pct., der har været i kontakt med socialforvaltningen foranlediget af forhold knyttet til børnene.

Det vil sige, at for godt og vel en tredjedel af børnene med mange vanskeligheder har familien haft kontakt med socialforvaltningen på grund af problemer knyttet til barnet, mens der ikke har været nogen kontakt for de resterende to tredjedele.

Samlet set har danske børn med mange vanskeligheder, der lever i helt eller delvist ressourcetsvage familier, på en række punkter anderledes opvækstvilkår end andre børn. Familierne har færre ressourcer, færre børn har fritidsinteresser, mens de ser mere fjernsyn, der er mindre fælles social aktivitet mellem børn og forældre, og færre børn får læst højt af forældrene. Samtidig er der større sandsynlighed for, at familierne har haft kontakt med socialforvaltningen på grund af problemer knyttet til børnene.

KARAKTERISTIKA FOR BØRN MED ANDEN ETNISK BAGGRUND

Oplysningerne om børn med anden etnisk baggrund end dansk er blevet undersøgt efter samme retningslinjer, som der blev brugt ved undersøgelsen af oplysningerne vedrørende de danske børn. På alle de nævnte områder er det således undersøgt, om der er forskel på forholdene for henholdsvis børn med mange vanskeligheder og børn uden vanskeligheder.

Ligesom for de danske børn er der større sandsynlighed for, at

8. Børn med et medfødt eller helt tidligt handicap indgår ikke i denne opgørelse.

børn med mange vanskeligheder er drenge. 60 pct. af børnene med mange vanskeligheder er drenge, 40 pct. er piger. Blandt de øvrige børn med anden etnisk baggrund end dansk er 43 pct. drenge og 57 pct. piger. Kønsforskellen er således betydeligt mere markant for børn med anden etnisk baggrund.

På de øvrige undersøgte områder findes der ikke nogen markante forskelle mellem forholdene i familierne (og for børnene) for børn med mange vanskeligheder og for børn uden nogen af de beskrevne vanskeligheder. Det vil sige, at resultatet minder om, hvad der blev fundet angående sammenhæng mellem familiernes ressourcer og børnenes vanskeligheder.

Til gengæld lever så at sige alle børn med anden etnisk baggrund på næsten alle de undersøgte områder med flere belastninger, end danske børn gør. Både børn med mange vanskeligheder og børn uden vanskeligheder lever på en række punkter, ligesom de danske børn med vanskeligheder gør. Det gælder både for de beskrevne forhold omkring forældrenes livssituation, forholdene vedrørende børnene selv og forhold vedrørende samvær mellem børn og forældre.

De eneste to undtagelser er, dels at en større andel af børnene med anden etnisk baggrund end dansk fortsat lever sammen med begge forældre, dels at der er færre familier, der har haft kontakt med socialforvaltningen på grund af forhold knyttet specifikt til børnene. 5 pct. af mødrene har levet alene med børnene siden 1999, og yderligere 5 pct. oplyser, at samlivsforholdet (eller ægteskabet) er opløst efter 1999.

Det er kun et mindretal af børnene med anden etnisk baggrund end dansk, hvis vilkår minder om vilkårene for opvæksten for danske børn uden vanskeligheder. Det store flertal af familierne med anden etnisk baggrund end dansk bor i lejlighed, og en stor del af såvel mødre som fædre har ikke noget arbejde. Der er generelt lidt flere forældre med anden etnisk baggrund, der har været syge, end hvad der findes for de danske børn. Der er ikke nogen signifikant forskel på sygdomme hos forældrene for børn henholdsvis med og uden mange vanskeligheder.

Angående børnenes fritidsliv viser undersøgelsen, at kun lige godt halvdelen af børn med anden etnisk baggrund har en fritidsaktivitet, som de går til. Det vil sige, at de generelt i langt mindre grad end danske børn har en fritidsaktivitet. Der er på dette område ikke nogen forskelle mellem børn med mange vanskeligheder og andre børn.

Der er også spurgt om, hvor meget tid børnene bruger på spil eller anden aktivitet ved en computer, og hvor meget tid de bruger pr. dag på at se fjernsyn. Børn med anden etnisk baggrund end dansk bruger generelt

mindre tid ved computeren, og der er ikke nogen forskel mellem børn med mange vanskeligheder og andre børn. Når det handler om, hvor lang tid de bruger på at se på fjernsyn, bruger børn med anden etnisk baggrund end dansk generelt mere tid, end danske børn gør, samtidig med at der ikke er forskel på forbruget af tid for henholdsvis børn med mange vanskeligheder og børn uden vanskeligheder.

Angående de forskellige typer aktivt samvær mellem børn og forældre er der mindre af den type samvær i familier med anden etnisk baggrund. Der kan ikke påvises forskelle i samværet for henholdsvis børn med og uden vanskeligheder. Endelig får børn med anden etnisk baggrund end dansk sjældnere læst højt af deres forældre, end danske børn gør. Samtidig er der dog her den forskel, at det også for børn med anden etnisk baggrund end dansk gælder, at børn med mange vanskeligheder sjældnere end andre børn får læst højt. I alt 33 pct. børn med anden etnisk baggrund end dansk får efter forældrenes oplysninger aldrig læst højt i hjemmet.

For børn med anden etnisk baggrund end dansk gælder det desuden, at:

- *der er større sandsynlighed for, at moderen ikke er god til dansk, hvis barnet har mange vanskeligheder.*
- *det ikke har nogen betydning, om familien er flygtninge eller indvandrere.*
- *familier, hvor moderen siden 1995 har fået dansk statsborgerskab, er sjældnere blandt familier, hvor barnet har mange vanskeligheder.*
- *det ikke har nogen betydning, hvor mange børn der er i familien.* Familier med mange børn har således ikke i højere grad børn med mange vanskeligheder.

Der er færre af familierne med anden etnisk baggrund end dansk, der har været i kontakt med socialforvaltningen på grund af problemer knyttet til børnene. 9 pct. af de familier, hvor børnene har haft mange vanskeligheder, har haft kontakt med socialforvaltningen, mens 4 pct. af de øvrige familier har haft kontakt med socialforvaltningen med udgangspunkt i børnene.

SÆRLIGT VANSKELIGE OPVÆKSTFORHOLD

Kapitel 5 beskriver fire eksempler på særligt vanskelige opvækstforhold. Målet er at forsøge at gøre det så tydeligt som muligt, hvilke børn der i særlig grad kan have brug for en tidlig indsats. Hensigten er at se på det indsamlede materiale fra en ny synsvinkel, således at det kan blive lettere at finde et punkt, hvor det kan være muligt at starte en forebyggende indsats. Der er således taget udgangspunkt i forhold, som det vil være muligt at få øje på for pædagoger, lærere og andre, der hyppigt har kontakt med børnene og deres familier. I modsætning til tidligere vil der i dette kapitel blive taget udgangspunkt i samtlige børn/familier, der kan karakteriseres med en bestemt type vanskeligheder uanset familiens sociale ressourcer. For hvert af de fire eksempler gælder det dog, at flertallet af de børn, der kan karakteriseres ved det pågældende forhold, tilhører gruppen af børn med vanskeligheder, som samtidig har helt eller delvist ressourcetsvage forældre. Det vil derfor være sådan, at størstedelen af børnene med mange vanskeligheder og ressourcetsvage forældre vil blive nået med en indsats inden for disse områder.

De fire forhold, som belyses, er:

- børn med konflikter med jævnaldrende
- børn fra familier med samlivsbrud, hvor moderen har været udsat for mishandling (indeholder kun oplysninger om danske børn)
- børn, hvis mødre oplyser, at de føler sig depressive

- børn, der ikke har en god beherskelse af dansk (indeholder kun oplysninger om børn med anden etnisk baggrund end dansk).

De fire forhold er valgt, fordi de enten umiddelbart vil være synlige, eller fordi det vil være relativt let at finde familierne via enkle spørgsmål. Der er desuden tale om forhold, som er relativt almindelige for børn/familier med mange vanskeligheder, samtidig med at det er forhold, som man endnu ikke har god erfaring med at afhjælpe.

BØRN MED KONFLIKTER

Børn med konflikter med jævnaldrende var et af de områder, der blev gennemgået i kapitel 2 om vanskeligheder og problemer. Det blev påvist, at 7 pct. af de danske børn og 15 pct. af børnene med anden etnisk baggrund i 2003 har svære konflikter med deres jævnaldrende. Det blev desuden påvist, at danske børn, der har konflikter med jævnaldrende, signifikant oftere er børn med helt eller delvist resourcesvage forældre. Gruppen af børn med konflikter med jævnaldrende vil således være et relevant valg, når det gælder om at finde børn, der i særlig grad kan have brug for en forebyggende indsats.

Karakteristik af børnene

Børn med konflikter i kontakten med deres jævnaldrende vil sædvanligvis være synlige, når de er syv år gamle. Voksne, der i det daglige er sammen med børnene (dvs. først og fremmest pædagoger, skolelærere og fritidspædagoger mv.), vil formentlig som regel umiddelbart kunne se, hvilke børn der har problemer. Der er tale om børn, som markant oftere end andre børn bliver drillet og slået, og som relativt oftere kan begynde at græde over det.

Det svære kan være at få øje på, om børnene er ofre, eller om de selv slår/mobber kammeraterne. Ser man på børneforløbsundersøgelsens data om børn, der slår, og sammenholder dette med børn, der bliver drillet/chikaneret og slået, er der et stor sammenfald mellem børn, der slår, og børn, der bliver slået. I praksis vil det således næppe være nødvendigt at skelne mellem, hvem der slår, og hvem der bliver slået, når man skal identificere de børn, hvor der er brug for en indsats.

En anden hindring for at få øje på børnene kan være at vælge udelukkende at se børnene som "uartige/frække". Tit vil børnene reelt også

være “uartige/frække”. Men hvis man skal tænke i baner af en tidlig indsats, vil det ikke være tilstrækkeligt at se på børnene på denne måde. Børn, der opfører sig “uartigt/frækt”, vil ofte også have andre vanskeligheder at slås med. Børnenes vanskelige livsforhold på andre områder belyses i analyser af undersøgelsens data.

Danske børn med konflikter i forhold til jævnaldrende

For de danske børn med konflikter i forhold til jævnaldrende gælder det, at:

- der er markant sjældnere aktivt socialt samvær mellem forældre og børn, end hvad der gælder generelt for børnepopulationen
- forældrene læser markant sjældnere højt for barnet
- barnet bruger sjældnere tid ved pc'en
- barnet bruger mere tid på at se fjernsyn
- barnet deltager sjældnere i fritidsaktiviteter.

Ligesom der blev redegjort for i kapitel 4, er der således tale om børn, der på en række områder er svagere stillet end deres jævnaldrende kammerater. Specielt er der tale om børn, der har større risiko for at være alene uden aktivt samvær med andre børn eller med forældrene. Desuden er der markant oftere tale om, at barnet lever med en moder, der er eneforsørger.

Desuden er det væsentligt, at der markant oftere er tale om, at moderen oplyser, at hun finder barnet svært at opdrage.

Der kan være flere begrundelser for, at et barn opleves som svært at opdrage. Det kan dels skyldes moderens egne manglende ressourcer, og at hun (eller familien) simpelthen har det så svært på en række områder, at der ikke er overskud til at klare opdragelsen, dels kan der være tale om et barn, som har nogle vanskeligheder med sig helt fra fødslen. I en tidligere undersøgelse, hvor forældre og børn er interviewet for at få belyst forløbet af en børnesag (Christensen, 2005), er der eksempler på mødre, der kan fortælle, at de allerede tidligt i barnets liv fornemmede, at barnet var anderledes end andre børn, at det fx reagerede anderledes end andre børn, eller at det ikke på samme måde som andre børn interesserede sig for at lege. Senere – og efter en lang og vanskelig periode – blev det i disse familier konstateret, at barnet faktisk havde en medfødt lidelse,¹ således at

1. Typisk det, der nu hedder: Attention Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD).

moderens fornemmelser og hendes vanskeligheder med at opdrage barnet havde været et rigtigt signal, som man bare ikke havde været i stand til at afkode tidligt nok. Nogle af de børn, der her bliver karakteriseret som børn med konflikter i forhold til jævnaldrende, kan således være børn med ADHD.

Men uanset årsagen til, at moderen finder barnet svært at opdrage, vil en sådan udtalelse altid kunne være en god baggrund for at få etableret en kontakt. Forældre, der finder, at børnene er vanskelige at opdrage, vil sædvanligvis være interesserede i hjælp, hvis hjælpen bliver tilbudt på en ordentlig måde. Det vil formentlig også være muligt at etablere et tilbud, specielt fordi det kun er 7 pct. af samtlige mødre, der oplyser, at de finder barnet svært at opdrage.

Børn med anden etnisk baggrund med konflikter med jævnaldrende

For børn med anden etnisk baggrund end dansk er der ikke på samme måde som for de danske børn specifikke forhold, der kan karakterisere børnene. Baggrunden er formentlig, at der primært er stillet spørgsmål ud fra en dansk kulturel forståelse af barndom, opvækst og familieforhold. Som vist i kapitel 4 har børnene med anden etnisk baggrund i høj grad en opvækst, der minder om de forhold, der kan karakterisere danske børn med helt eller delvist resourcesvage forældre. Spørgsmålene kan således i lige så høj grad antages at belyse tilpasningen til den danske kultur, som forældrenes opdragelsesmæssige ressourcer. Fx har børn med anden etnisk baggrund sjældent fritidsaktiviteter, men det gælder for flertallet af alle børn med anden etnisk baggrund og er således ikke specifikt for børn med konflikter med jævnaldrende.

Af andre mere specifikke forhold kan nævnes, at det ikke har nogen betydning, om barnet er sammen med danske børn (leger med danske børn) eller ej, ligesom det ikke har nogen betydning, hvor mange børn der er i familien. Det vil sige, at det er ikke sådan, at fx mange børn i familien øger risikoen for, at der er konflikter med jævnaldrende.

DANSKE FAMILIER MED SAMLIVSBRUD HVOR MODEREN ER BLEVET MISHANDLET²

19 pct. af de danske børn har oplevet (mindst) et samlivsbrud³ mellem forældrene. Det er derfor undersøgt, om samlivsbruddet som sådan kunne tænkes at have indflydelse på barnets vanskeligheder, som de er målt her. Der er ikke fundet nogen entydige resultater.

Selvom et samlivsbrud altid må betyde, at barnet kommer til at miste den daglige kontakt med den ene forælder, kan der alligevel være stor forskel på, hvad samlivsbruddet kommet til at betyde for barnet, ligesom der kan være forskel på betydningen på kortere og længere sigt. Det er derfor undersøgt, om der er oplysninger om samlivsbruddet, som kan have relevans for, hvordan børnene har det.

Det viser sig, at et relevant forhold er, om moderen i samlivsforholdet har været udsat for mishandling fra samleveren, og om mishandlingen er blevet nævnt som en (af eventuelt flere) begrundelse(r) for samlivsbruddet (se også Christensen, 2006).

I 19 pct. af familierne med samlivsbrud har fysisk eller psykisk mishandling af moderen⁴ været en medvirkende årsag til, at de voksne er flyttet fra hinanden. Det svarer til, at der er forekomst af fysisk eller psykisk mishandling af moderen i knap 4 pct. af samtlige familier i undersøgelsen.⁵

Tabel 5.1 viser andelen af børn med en score på grænsen til eller uden for normalområdet på spørgsmålene om vanskeligheder henholdsvis i alle familier i undersøgelsen, hos børn, der lever sammen med begge forældre, hos børn, der har oplevet samlivsbrud, men hvor der ikke har været nogen mishandling af moderen, og hos børn, der har oplevet samlivsbrud, og hvor mishandling af moderen har været en (eventuelt af flere) grund(e) til samlivsbruddet. Tabel 5.1 viser, at børn, der har oplevet samlivsbrud, hyppigere har en score uden for normalområdet, end hvad der

2. Kvinder med anden etnisk baggrund end dansk bliver også udsat for mishandling (og flytter i vid udstrækning ind på de danske kvindekrisecentre), men spørgsmålet er ikke belyst i undersøgelsens data.

3. Der skelnes her ikke mellem, om forældrene har været gift, eller om de har levet sammen uden at være gift.

4. Der er spurgt, om henholdsvis fysisk eller psykisk mishandling af moderen havde været en medvirkende årsag til skilsmisken, men der er ikke bedt om mere uddybende informationer om karakteren af mishandlingen.

5. Angivelsen skal dog tages med forbehold, da der kun er spurgt om forekomst af fysisk eller psykisk mishandling i de familier, hvor der har været samlivsbrud. Der kan således være en større andel af det samlede antal familier, hvor moderen har været udsat for fysisk eller psykisk mishandling.

gælder for børn af samlevende forældre, samtidig med at børn i familier med samlivsbrud, hvor moderen er blevet mishandlet, markant oftere end de øvrige børn har en score, der ligger uden for normalområdet.

Tabel 5.1

Alle børn, børn i samlevende familier, børn i familier med samlivsbrud henholdsvis uden og med mishandling af mor, fordelt efter barnets score på spørgsmålene om vanskeligheder. Data 2003. Procent.

	Score mht. vanskeligheder på grænsen til eller uden for normalområdet	Score mht. vanskeligheder inden for normalområdet	I alt	Antal børn/familier
Børn i alle familier	9	91	100	4.862
Børn i samlevende familier	8	92	100	4.053
Børn i familier med samlivsbrud uden mishandling af mor	14	86	100	655
Børn i familier med samlivsbrud med mishandling af mor	22	78	100	154

Tabel 5.2 viser børnene fordelt efter psykosociale vanskeligheder ved skolestart. Her er de psykosociale vanskeligheder opgjort for samtlige de målte punkter, altså ud over psykiske problemer, problemer med læreren og problemer med andre elever, som tidligere er gennemgået, er der her også medtaget koncentrationsproblemer og almindelige sproglige problemer.

Tabel 5.2 viser, at mere end halvdelen af børnene i familier med samlivsbrud, hvor moderen er blevet mishandlet, har psykosociale problemer ved skolestart, det er en markant større andel børn, end hvad der findes for børnene i de øvrige grupper.

Tabel 5.3 viser børnenes fordeling i henholdsvis ressourcestærke, delvist ressourcetsvage og ressourcetsvage familier. Det fremgår, at børn i familier med samlivsbrud hyppigere kommer fra ressourcetsvage familier, samtidig med at børn fra familier med samlivsbrud, hvor moderen er blevet mishandlet, markant hyppigere lever i ressourcetsvage familier.

De tre tabeller viser, at børn i familier med samlivsbrud, hvor samlivspartneren har mishandlet moderen, på de undersøgte punkter har det massivt vanskeligere end jævnaldrende børn. 22 pct. af børnene scorer, så de ligger på grænsen til eller uden for normalområdet, når deres resul-

Tabel 5.2

Alle børn, børn i samlevende familier, børn i familier med samlivsbrud henholdsvis uden og med mishandling af mor, fordelt efter, om barnet har psykosociale problemer ved skolestart. Data 2003. Procent.

	Psykosociale vanskeligheder ved skolestart, her målt på fem forskellige forhold	Ingen psykosociale vanskeligheder	I alt	Antal børn/familier
Børn i alle familier	36	64	100	4.862
Børn i samlevende familier	35	65	100	4.053
Børn i familier med samlivsbrud uden mishandling af mor	42	58	100	655
Børn i familier med samlivsbrud med mishandling af mor	58	42	100	154

Tabel 5.3

Alle børn, børn i samlevende familier, børn i familier med samlivsbrud henholdsvis uden og med mishandling af mor, fordelt efter, om forældrene er helt eller delvist ressourcetsvage. Data 2003. Procent.

	Barnets familie er helt eller delvist ressour- cetsvage	Barnets familie er ressourcestærk	I alt	Antal børn/familier
Børn i alle familier	20	80	100	4.862
Børn i samlevende familier	15	85	100	4.053
Børn i familier med samlivsbrud uden mishandling af mor	38	62	100	655
Børn i familier med samlivsbrud med mishandling af mor	48	52	100	154

tater gøres op ved hjælp af spørgsmålene om styrker og vanskeligheder. For børn af samlevende forældre drejer det sig om 8 pct. af børnene. Børnene

har også massive psykosociale vanskeligheder ved skolestart.⁶ 58 pct. af børn i familier med samlivsbrud, hvor samlivspartneren har mishandlet moderen, har psykosociale problemer ved skolestart. Der er 35 pct. af børn af samlevende forældre, der har sådanne problemer.

Børnenes vanskeligheder skal ses i relation til forældrenes ressourcer. 48 pct. af forældrene til børn fra familier med samlivsbrud, hvor moderen er blevet mishandlet af sin samlever, karakteriseres som ressourcesvage. Blandt de fortsat samlevende forældre er der 15 pct., der karakteriseres som ressourcesvage.

En stor del af de familier, hvor der har været et samlivsbrud, og hvor moderen er blevet mishandlet af samlivspartneren, har haft kontakt med socialforvaltningen, i nogle tilfælde kun fordi de modtager kontanthjælp. I andre tilfælde har kontakten (evt. også) været begrundet i vanskeligheder relateret til barnet, således at der kan være igangsat en børnesag.⁷ Nogle – men formentlig langt fra alle – kan også have haft kontakt med et kvindekrisecenter. Vi ved fra andre undersøgelser (fx Christensen & Egelund, 2002), at selvom der i forbindelse med en kontakt med socialtret er igangsat en børnesag, er det langt fra givet, at indsatsen specifikt er rettet mod at forbedre barnets personlige forhold. Specielt barnets vanskeligheder i skolen er sjældent både belyst og behandlet (Steenstrup, 2002).

Resultaterne peger på, at netop børn i familier med samlivsbrud, hvor moderen er blevet mishandlet af sin samlever, har det særdeles svært. I det omfang familierne/børnene får kontakt med fx kvindekrisecentre og/eller socialforvaltninger, vil det derfor være relevant at iværksætte forebyggende tilbud, der kan imødekomme børnenes vanskeligheder. Da regeringen aktuelt har en handlingsplan for indsatsen i familier med hustrumishandling, må det være relevant at lade disse informationer indgå i arbejdet.

6. Er her opgjort med to emner mere end i de tidligere opgørelser, nemlig inklusive om barnet har problemer med at koncentrere sig i skolen, og om barnet har sproglige problemer (altså almindelige problemer med det danske sprog – redegørelsen her omhandler kun danske børn).

7. Det vil sige, at der kan med udgangspunkt i barnets forhold være igangsat foranstaltninger, oftest fx en aflastningsfamilie eller en hjemme-hos-ordning.

MØDRE DER FØLER SIG DEPRESSIVE

13 pct. af de danske børns mødre og 17 pct. af mødrene til børn med anden etnisk baggrund oplyste i 2003, at de inden for de seneste fire år havde følt sig deprimerede. Omkring halvdelen havde søgt læge for deres depressive følelse.

De danske mødre er også i 1995 og 1999 blevet spurgt om, hvorvidt de følte sig deprimerede, og i alt 24 pct. har svaret ja ved et af de tre interview, mens 7 pct. svarede ja hver gang, de blev interviewet. Det er således ikke ualmindeligt at have en følelse af at være deprimeret, men dog usædvanligt at føle sig deprimeret i flere år. Det skal her bemærkes, at der udelukkende er spurgt efter mødrenes egen oplevelse, idet der ikke er stillet nogen klinisk diagnose vedrørende depression.

For børnene har det antagelig en væsentlig betydning at leve med en mor, der føler sig deprimeret. Selvom man ikke kan vide, på hvilken måde mødrene føler sig deprimerede, og hvilken indflydelse det har på deres hverdag, må man antage, at der vil være visse fælles træk for disse mødre. Fx kan mødrene have mindre energi, mindre overskud og mindre engagement i dagligdagen med deres børn. Det kan være sværere for dem at være glade, og det kan være sværere for dem at se på fremtiden med livsmod og optimisme.⁸

Mødrenes oplysninger om, hvorvidt de føler sig deprimerede, har derfor været fulgt under hele undersøgelsen med henblik på at få undersøgt, om det kunne have en betydning for børnene. I forbindelse med, at regeringen har en handlingsplan om børn af psykisk syge forældre, kan det også være relevant at se på forholdene for børn, hvis mødre føler sig deprimerede. Selvom flertallet af de mødre, der oplyser, at de føler sig deprimerede, ikke har diagnose som psykisk syge, kan der alligevel være tale om relevante oplysninger.

For både at kunne inddrage danske børn og børn med anden etnisk baggrund end dansk er der her taget udgangspunkt i oplysningerne fra 2003, hvor henholdsvis 13 pct. af de danske børns mødre og 17 pct. af mødrene til børn med anden etnisk baggrund oplyser, at de føler sig depressive.

8. Resultatet svarer nogenlunde til, hvad der generelt findes. Mange mennesker oplever på et eller andet tidspunkt i deres liv, at de er deprimerede. En del søger – og får – hjælp, andre klarer sig igennem uden ekstern hjælp.

Både for danske børn og for børn med anden etnisk baggrund end dansk, hvor moderen har oplyst, at hun føler sig deprimeret, er der markant flere børn med vanskeligheder og ressourcetsvage forældre. Det betyder, at mødre, der oplyser, at de føler sig deprimerede, med rette kan ses som en indikator for, at barnet har en øget risiko for at have vanskeligheder.

Det er ikke muligt med sikkerhed at sige, om moderens følelse af at være depressiv kan forårsage problemer hos barnet, men der er formentlig tale om, at når barnet har problemer, kan det være sværere for moderen at blive opmærksom på problemerne og på at hjælpe til med at få dem løst.

For danske børn, hvor moderen i 2003 oplyser, at hun føler sig deprimeret, gælder det, at:

- børnene sjældnere oplever, at deres mor leger med dem
- børnene sjældnere end andre børn får læst højt
- børnene bruger markant mere tid på at se fjernsyn, end andre børn gør
- barnet sjældnere deltager i fritidsaktiviteter.

Desuden gælder det, at der er større sandsynlighed for, at børnenes moder er eneforsørger. Det vil sige, at der bliver tegnet et billede af børn, der i mindre grad end andre børn har sociale kontakter, både i hjemmet (med deres moder) og med andre børn i forbindelse med fritidsinteresser. Der er lige mange piger og drenge, der har en mor, der føler sig deprimeret.

Ser man på, hvordan mødrene synes, deres børn er at opdrage, viser det sig, at der er størst sandsynlighed for, at mødrene ikke oplever børnene som svære at opdrage. Det ser således ud til, at forholdene for disse børn på dette punkt er anderledes end for børn med konflikter med deres jævnaldrende. Tesen kan derfor være, at der her er tale om en gruppe børn, der i væsentlig mindre grad er præget af konflikter i dagligdagen (sammenlignet med børn med konflikter med jævnaldrende). Deres situation forekommer snarere at være, at de er lidt forsømte og formentlig i højere grad er overladt til at tage vare på sig selv.

Børn med anden etnisk baggrund, hvor moderen føler sig depressiv

For børn med anden etnisk baggrund end dansk, hvor moderen i 2003 oplyser, at hun føler sig deprimeret, gælder det også her, at der generelt ikke kan peges på andre forhold, hvor børnenes tilværelse er anderledes, end hvad der findes hos andre børn med anden etnisk baggrund.

Fokuseres der på børnenes familier, er der dog to forskelle. For det første har mødre, der føler, at de er depressive, oftere end andre mødre også en fysisk lidelse. Den anden forskel er, at børn med anden etnisk baggrund, hvis mødre føler sig depressive, har en større sandsynlighed for, at der er iværksat en specifik hjælpeindsats i skolen. Dette tyder på, at disse børn i et vist omfang må være synlige som børn, der har det svært. I de fleste tilfælde er der dog tale om, at den hjælpeforanstaltning, der bliver sat i værk over for børn med anden etnisk baggrund, er ekstra danskundervisning. Det er derfor tvivlsomt, om der reelt er tale om, at der sker en afhjælpning af børnenes problemer, eller i hvilket omfang man er opmærksom på børnenes problemer. Den manglende sproglige formåen kan – men behøver det ikke – være en reaktion på manglende opmærksomhed fra moderen, hvor der, ligesom vi fandt det for de danske børn, kan være tale om, at børnene i for høj grad er overladt til at tage vare på sig selv i hverdagen.

DÅRLIG BEHERSKELSE AF DANSK

29 pct. af børnene med anden etnisk baggrund end dansk er karakteriseret som børn med en dårlig beherskelse af dansk. 29 pct. er mange børn, og det må være indlysende, at dårlige danskkundskaber i sig selv bør kunne begrunde en tidlig indsats.

Flertallet af børn med anden etnisk baggrund med mange vanskeligheder og ressourcetsvage forældre har ifølge forældrene en dårlig beherskelse af dansk. Det er derfor næsten overflødigt at nævne det som et særligt område, hvor der bør sættes ind. Når det alligevel bliver nævnt som et særskilt område, er det for at pointere, at samtidig med at der kan være brug for en indsats på de øvrige områder, vil der også være brug for en indsats med henblik på, at børnene bliver bedre til at beherske dansk. At gå i skole uden at beherske det sprog, der undervises på, kan næppe forventes at føre til god indlæring.

Der er tidligere foretaget en analyse af forhold af betydning for børnenes beherskelse af dansk (Christensen & Sloth, 2005). Her blev der peget på, at børn med en dårlig beherskelse af dansk også på andre punkter havde vanskeligheder og kom fra den meste belastede gruppe familier. De nye analyser, der er gennemført til denne undersøgelse, viser, at der er en sammenhæng mellem dårlig beherskelse af dansk og de andre undersøgte problemer i form af at have en score på spørgsmålene om styrker og

vanskeligheder, som placerer barnet uden for normalgruppen, og at have psykosociale og/eller faglige problemer ved skolestart. Der er desuden oftere tale om, at moderen har oplyst, at hun føles sig depressiv, at moderen ikke taler så godt dansk, at mor og barn kun i ringe grad taler dansk sammen, ligesom der sjældnere er tale om, at familien har søgt eller opnået dansk statsborgerskab.⁹ Desuden er det oftere børn, hvis forældre kun har gået i skole i fem år eller mindre i hjemlandet.

Der vil således formentlig være tale om børn, der både har brug for hjælp til at lære nye ord og for at lære at bruge sproget mere bredt, så de kan gennemføre mere udførlige samtaler. For en del børn kan der eventuelt være tale om, at forældrene også kunne have brug for at få et udvidet kendskab til dansk. Eventuelt kunne man lave nogle fælles tilbud, hvor brugen af dansk, og det at lære at udtrykke sig, kunne fylde mere end en egentlig grammatisk indlæring.

Børn, der ikke er glade for at gå i skole

En del af de børn, der ikke behersker det danske sprog særligt godt, kan i vid udstrækning samtidig karakteriseres som børn, der ikke er glade for at gå i skole. Igen fokuseres der kun på data for børn med anden etnisk baggrund end dansk. Forholdet nævnes i denne sammenhæng, fordi det kan være endnu en måde at få øje på barnet på. Børn med en dårlig beherskelse af dansk er relativt nemme at finde, mens det kan være sværere at finde børn, der både har det problem, at de har en dårlig beherskelse af dansk, og samtidig har andre problemer.

For i alt 12 pct. af børnene er der svaret, at de kun i ringe grad eller i nogen grad er glade for at gå i skole. Der er markant ofte tale om, at det er børn med mange vanskeligheder og med ressourcetsvage forældre. Det er således en relevant gruppe, når der søges efter børn med særlige behov for en tidlig indsats.

Gruppen indeholder en større andel børn med indvandrerbaggrund end andelen af børn, hvis forældre er flygtninge. Desuden er der tale om relativt flere børn, som har problemer med at tale modersmålet, dvs. at der i et vist omfang er tale om børn, som har vanskeligt ved at beherske begge deres to daglige sprog.

Der er en lidt større andel af de børn, der ikke er glade for at gå

9. Det fremgår, at der er et vist overlap med de øvrige omtalte områder.

i skole, der har modtaget en hjælpeindsats i forbindelse med skolestarten. Endelig er der flere mødre, der oplyser, at barnet er vanskeligt at opdrage.

Ligesom det gjaldt for gruppen af børn med konflikter med jævnaldrende, får man her et indtryk af en gruppe børn med egne vanskeligheder (der er også et vist overlap). I den forbindelse skal det specielt bemærkes, at mødre synes, at børnene er svære at opdrage, og at der lidt oftere er tale om børn, der har problemer med at tale modersmålet. En indsats over for denne gruppe må således tage hensyn til, at der på samme tid kan være tale om børn, der har vanskeligheder med beherskelsen af dansk og andre (måske mere grundlæggende) problemer.

AFSLUTTENDE REFLEKSIONER

FIRE SYNLIGE PROBLEMGRUPPER

Rapporten munder i kapitel 5 ud i en gennemgang af forholdene for forskellige grupper af børn med mange vanskeligheder og ressourcesvage forældre. Formålet med gennemgangen er at tydeliggøre, hvilke børn der er tale om, og at give nogle signaler om, hvilken karakter en indsats bør have, når der skelnes mellem de forskellige grupper. Nogle børn kan på samme tid høre hjemme i to (eller måske tre) forskellige grupper. Der er således ikke nødvendigvis tale om, at børn enten har konflikter med jævnaldrende, har oplevet samlivsbrud forudgået af mishandling af moderen, har en moder, der karakteriserer sig selv som depressiv, har en dårlig beherskelse af dansk eller ikke er glade for at gå i skole. De fleste børn vil primært kunne placeres i en af grupperne, samtidig med at der vil være et sekundært tilhørsforhold til en anden gruppe.

Børn med konflikter med jævnaldrende

Børn med konflikter med jævnaldrende og børn, der ikke er glade for at gå i skole, fremstår tydeligst som grupper, der består af børn med egne problemer. Eventuelt kan der være tale om børn med en tidlig eller medfødt skade, som fx ADHD. Det afgørende for disse to grupper er, at der er tale om børn, hvor mødrene markant oftere end andre mødre siger, at de finder børnene svære at opdrage. Udgangspunktet for en indsats anbefales derfor

at være, at børnene, mødrene og familierne mødes i problemerne omkring opdragelsen af børnene. En (helst længerevarende) hjælp på dette område vil antagelig kunne afhjælpe børnenes problemer.

Børn i familier, hvor moderen er mishandlet

For de danske børn vil de børn, der socialt har de fleste vanskeligheder, formentlig tilhøre gruppen af børn, som har oplevet samlivsbrud mellem forældrene, hvor moderen er blevet mishandlet, mens samlivet har stået på. Den fælles karakteristik af børnene består primært af forældrenes problemer. Dog er det bemærkelsesværdigt, at børnene har markante psykosociale problemer i forbindelse med skolestart. Problemerne kan formentlig ses som et udtryk for, at de familiære vanskeligheder har lagt så stort beslag på børnenes kræfter og energi, at det kniber for dem at orientere sig mod den nære omverden uden for familien. En hjælp til disse børn kan indebære støtte til såvel moderen som faderen, blandt andet med henblik på, at barnet ikke bliver brugt i forældrenes (eventuelle) uoverensstemmelser. Børnene kan desuden have brug for konkret støtte, så de kan blive bedre til at klare sig i dagligdagen. Specielt kan det være nyttigt at være opmærksom på at give særlig støtte ved skolestarten.

Børn af depressive mødre

En tredje gruppe udgøres af børn, hvis mødre har oplyst, at de føler sig depressive. Børnenes livsforhold minder på en række punkter om livsforholdene for børn med konflikter med jævnaldrende. Den mest markante forskel er, at mødrene til disse børn ikke synes, at børnene er svære at opdrage. Man får således ikke på samme måde et billede af børn med markante selvstændige problemer; billedet er snarere, at der er tale om lidt forsømte børn, der i vid udstrækning er nødt til at klare sig selv. En hjælp til disse børn kan være en kombination af tiltag med henblik på at fjerne moderens depression og tiltag med henblik på at stimulere børnene og give dem nogle selvstændige gode oplevelser.

Dårlig beherskelse af dansk

Endelig er der børn med anden etnisk baggrund end dansk, som har en dårlig beherskelse af dansk. Nogle af børnene indgår også i gruppen af børn, der ikke er glade for at gå i skole, og de bør derfor nok helst støttes på den måde, der er redegjort for angående disse børn. Et tilbud til disse børn må bestå i en bedre og mere aktiv brug af det danske sprog, hvor der ikke kun læres gloser (og grammatik). Det væsentlige problem for børnene

er brugen af sproget, og det vil derfor være hensigtsmæssigt, hvis de kan få en mere omfattende og bedre brug af sproget. Der skal helt enkelt tales mere med børnene, og de skal lære at udtrykke tanker, følelser, erfaringer og viden på dansk.

AT TURDE OG VILLE EN GOD TIDLIG INDSATS

De forskellige forslag, der i denne sammenhæng er givet til en mulig indsats, er kun tentative. Tanken er at pege på de forskellige retninger, en hjælp kan udformes efter, og at pointere forskelle mellem de problemer, der karakteriserer børnenes liv, fx forskellen mellem børn med konflikter med jævnaldrende og børn, der er forsømte i forbindelse med, at moderen oplever sig selv som depressiv.

Afslutningsvis følger nogle refleksioner over, hvad skal der til, for at man kan lave en god tidlig indsats. Det første er, at man skal vide, hvad indsatsen skal støtte eller afhjælpe. I rapporten her er det beskrevet via karakteristikken af børnenes problemer. Dernæst skal man vide, hvor mange børn indsatsen skal rettes til. I rapporten er dette udregnet via en krydsning af data om børn med problemer med børn med ressourcetsvage forældre, fordi det antages, at ressourcestærke forældre selv vil være i stand til at finde relevant hjælp til deres barn, således at problemerne kan løses/ afhjælpes.

For det tredje skal man mere præcist vide, hvilke børn hjælpen skal rettes til. I rapporten her er dette søgt præciseret via gennemgang af de fire særlige problemområder. Der er ikke tale om en udtømmende gennemgang, men der er dog tale om, hvad det har været muligt at pege på med udgangspunkt i undersøgelsens informationer.

Dernæst skal man vide, hvilken indsats det vil være relevant at sætte i værk. Dette arbejde er ikke med i rapporten. Der er nogle skitser af en mulig retning, men selve indsatsen skal udformes af de personer, der skal udføre arbejdet, og som har konkret viden om dagligdagen og mulighederne der, hvor indsatsen skal gennemføres.

Det sidste, der skal nævnes, er, at man skal turde hjælpe, og at man skal være villig til at engagere sig i at give hjælp. En veltilrettelagt og velgennemført hjælp rettet til børn, der lige præcis har brug for den form for hjælp, er en nødvendighed for, at hjælpen kan lykkes, men det menneskelige element er også vigtigt. Det kan være svært at vide, hvordan det

menneskelige element i hjælpen kan måles, når der fx skal evalueres, men her formuleres det som at turde og at ville. Findes de to forhold ikke, er det vanskeligere at yde en effektiv hjælp, der kan føre til positive resultater.

LITTERATUR

- Bonke, J. et al. (2005): *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. København. Socialforskningsinstituttet 05:18.
- Christensen, E. (1994): *Når mor eller far drikker... Interview med børn og forældre i familier med alkoholmisbrug*. København. Socialforskningsinstituttet 94:2.
- Christensen, E. (2000): *Det 3-årige barn*. Rapport nr. 2 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. København: Socialforskningsinstituttet 00:10.
- Christensen, E. (2004a): *7 års børneliv. Velfærd sundhed og trivsel hos børn født i 1995*. København. Socialforskningsinstituttet 04:13.
- Christensen, E. (2004b): *7-årige børn med anden etnisk baggrund. Forældrenes ressourcer, børnenes udvikling, skolestart og kontakt med socialforvaltningen*. København. Socialforskningsinstituttet 04:28.
- Christensen, E. (2005): Brugerniveau. I Hestbæk et al. *Kommuner i udvikling på børneområdet. II. Ændringer i Serviceloven 2001*. København: Socialforskningsinstituttet 05:16.
- Christensen, E. (2006): Børn i familier med mishandling af mor. In: *Barn og vold* (Eriksson, Mia (red.)). Oslo: Universitetsforlaget (under udgivelse).
- Christensen, E. & Egelund, T. (2002): *Børnesager. Evaluering af den forebyggende indsats*. København: Socialforskningsinstituttet 02:10.

- Christensen, E. & Sloth, D. A. (2005): *Børn med anden etnisk baggrund ved skolestart. Fra tredje dataindsamling i forløbsundersøgelsen af børn med anden etnisk baggrund end dansk*. København. Socialforskningsinstituttet 05:05.
- Christoffersen, M. N. (1997): *Spædbarnsfamilien*. Rapport nr.1 fra forløbsundersøgelsen af børn født i efteråret 1995. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 97:25.
- Egelund, T., Hestbæk, A.D. & Andersen, D. (2004): *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København. Socialforskningsinstituttet 04:17.
- Espersen, L. D. (2006): *Opvækst med afsavn. Interview om børns trivsel i familie, skole og fritid, når familiens økonomi er stram*. København. Socialforskningsinstituttet og Red Barnet.
- Goodman, R. (1997): The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586.
- Goodman, R. (2001): Psychometric Properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 1337-1345.
- Goodman, R., Meltzer, H., Bailey, V. (1998): The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 7, 125-130.
- Goodman, R., Scott, S. (1999): Comparing the Strengths and Difficulties Questionnaire and the Child Behavior Checklist: Is small beautiful? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 17-24.
- Hussain, M. A. (2004): *Børnefattigdom i Danmark 2002*. København. Socialforskningsinstituttet og Red Barnet.
- Jeppesen, K. Just & Nielsen, A. (1998): *Etniske minoritetsbørn i Danmark – det første leveår*. Rapport nr. 2 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. København. Socialforskningsinstituttet 98:5.
- Jeppesen, K. Just & Nielsen, A. (2001): *Tosprogede småbørn i Danmark*. Rapport nr. 4 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. København. Socialforskningsinstituttet 01:6.
- Killén, K. (1996): *Omsorgssvigt er alles ansvar*. København. Hans Reizels Forlag.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. & Becker, B. (2000): The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, Maj/June 2000, 71, 3, 543-462.

- Obel, C. et al. (2004): The Strengths and Difficulties Questionnaire in the Nordic Countries. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 13, supplement 2.
- Ottosen, M. H. (2000): *Samboskab, Ægteskab og Forældrebrud*. En analyse af børns familieforhold gennem de første leveår. København: Socialforskningsinstituttet 00:9.
- Rutter, M. (1985): Resilience in the face of adversity. Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *British Journal of Psychiatry*, 147, 598-611.
- Rutter, M. (1987): Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 316-331.
- Sloth, D. A. (2004): Færre penge end andre børn. Interviewundersøgelse med børn fra familier med lav indkomst. København. Socialforskningsinstituttet og Red Barnet.
- Steenstrup, J. (2002): *Familieerfaringer. 3. delrapport i evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge*. København: Socialforskningsinstituttet arbejdspapir 6:2002.
- Sundhedsstyrelsen (1993): *Børn i familier med alkohol- og stofproblemer*. Forebyggelse og hygiejne nr. 18.
- Werner, E. E. & Smith, R. S. (1992): *Overcoming the Odds. High Risk Children from Birth to Adulthood*. Ithaca and London: Cornell University Press.

SFI-UDGIVELSER SIDEN 2005

- 05:01 Dahl, K.M. & Jakobsen, V.: *Køn, etnicitet og barrierer for integration. Fokus på uddannelse, arbejde og foreningsliv.* 2005. 112 s. ISBN 87-7487-774-7. Kr. 90,00.
- 05:02 Geerdsen, L.P., Koch-Nielsen, I., Vinther, H., Christensen, I. & Christensen, V.T.: *Ud af hjemløshed? Om livet efter ophold på en institution for hjemløse.* 2005. 207 s. ISBN 87-7487-776-3. Kr. 198,00.
- 05:03 Jørgensen, M.S., Larsen, M. & Rosenstock, M.: *Et længere arbejdsliv. Tilbagetrækningsordninger og arbejdspladsens muligheder.* 2005. 64 s. ISBN 87-7487-777-1. Kr. 50,00.
- 05:04 Graversen, B.K. & Tinggaard K.: *Loft over ydelser. Evaluering af loftet over ydelser til kontanthjælpsmodtagere.* 2005. 128 s. ISBN 87-7487-779-8. Kr. 110,00.
- 05:05 Christensen, E. & Sloth, D.A.: *Børn med anden etnisk baggrund ved skolestart. Fra tredje dataindsamling i forløbsundersøgelsen af børn med anden etnisk baggrund end dansk.* 2005. 105 s. ISBN 87-7487-782-8. Kr. 98,00.
- 05:06 Rasmussen, L.K., Espersen, L.D., Sørensen, M.L. & Thomsen, S.A.: *Ungdomssanktionen i kvalitativ belysning. Ti unge og ni institutioner.* 2005. 106 s. ISBN 87-7487-783-6. Kr. 90,00.
- 05:07 Nielsen, A.M., Fink-Jensen, K. & Ringsmose, C.: *Skolen og den sociale arv.* 2005. 147 s. ISBN 87-7487-784-4. Kr. 145,00.

- 05:08 Jensen, B.: *Kan daginstitutioner gøre en forskel? En undersøgelse af daginstitutioner og social arv*. 2005. 163 s. ISBN 87-7487-785-2. Kr. 165,00.
- 05:09 Jensen, U.H. & Jensen, T.P.: *Unge uden uddannelse. Hvem er de, og hvad kan der gøres for at få dem i gang?* 2005. 143 s. ISBN 87-7487-787-9. Kr. 150,00.
- 05:10 Ploug, N.: *Social arv. Sammenfatning 2005*. 2005. 53 s. ISBN 87-7487-789-5. Kr. 50,00.
- 05:11 Bengtsson, S.: *Princip og virkelighed. Om sektoransvar i handicappolitikken*. 2005. 206 s. ISBN 87-7487-786-0. Kr. 198,00.
- 05:12 Damgaard, B., Hohnen, P. & Madsen, M.B.: *Fokus på job? En analyse af kontaktførelsessamtaler i AF, kommuner og hos andre aktører*. 2005. 107 s. ISBN 87-7487-789-5. Kr. 100,00.
- 05:13 Rosenstock, M., Jensen, S., Holt, H., Weatherall, C.D. & Jørgensen, M.S.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2005*. 2005. 168 s. ISBN 87-7487-791-7. Kr. 195,00.
- 05:14 Rosenstock, M.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2005 – Sammenfatning*. 2005. 30 s. ISBN 87-7487-792-5. Kr. 25,00.
- 05:15 Christoffersen, M.N., Hestbæk, A.D., Lindemann, A. & Nielsen, V.L.: *Nye regler for udsatte børn og unge. Ændringerne i serviceloven 2001, delrapport I*. 2005. 261 s. ISBN 87-7487-794-1. Kr. 250,00.
- 05:16 Hestbæk, A.D., Lindemann, A., Christensen, E., Rebien, C. & Christensen, M.: *Kommuner i udvikling på børneområdet. Ændringerne i Serviceloven 2001, delrapport II*. 2005. 136 s. ISBN 87-7487-796-8. Kr. 130,00.
- 05:17 Fabricius, N., Tilia, G., Ramsbøl, H., & Villadsen, K.: *Fra hjemløshed til fast bolig. Samarbejde og metoder i arbejdet med hjemløse*. 2005. 248 s. ISBN 87-7487-797-6. Kr. 225,00.
- 05:18 Bonke, J., (red.), Borgeraas, E., Døving, R., Hjort, T., Hohnen, P., Montesino, N., Rysst, M., & Salonen, T.: *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. 2005. 373 s. ISBN 87-7487-798-4. Kr. 298,00.
- 05:19 Olsen, B.M.: *Mænd, orlov og arbejdspladskultur. Fire danske virksomheder*. 2005. 125 s. ISBN 87-7487-801-8. Kr. 125,00.
- 05:20 Koch-Nielsen, I., Henriksen, L.S., Fridberg, T., & Rosdahl, D.: *Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark*. 2005. 163 s. ISBN 87-7487-799-2. Kr. 158,00.

- 05:21 Jespersen, C. & Sivertsen, M.B.: *Unge sociale problemer. En forskningsoversigt*. 180 s. Netpublikation. Kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:01 Egelund, T.: *Sammenbrud i anbringelser*. 2006. 79 s. ISBN 87-7487-802-6. Kr. 65,00.
- 06:02 Holt, H., Geerdsen, L.P., Christensen, G., Klitgaard, C., & Lind, M.L.: *Det kønsopdelte arbejdsmarked. En kvantitativ og kvalitativ belysning*. 2006. 251 s., ISBN 87-7487-804-2. Kr. 228,00.
- 06:03 Rosdahl, A.: *Kommunale aktiveringsprojekter med produktion*. 2006, 50 s. ISBN 87-7487-805-0. Kr. 50,00.
- 06:04 Christensen, Else: *Opvækst med særlig risiko. Indkredsning af børn med behov for en tidlig forebyggende indsats*. 2006. 93 s., ISBN 87-7487-806-9. Kr. 85,00.

OPVÆKST MED SÆRLIG RISIKO

INDKREDSNING AF BØRN MED BEHOV FOR EN TIDLIG FOREBYGGENDE INDSATS

Via data fra Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse indkredser denne undersøgelse de børn, der har det særligt vanskeligt, når de er syv år gamle. Intentionen er at finde børn, hvor det vil være relevant at iværksætte en tidlig forebyggende indsats. Desuden bliver det analyseret, hvor mange børn der er tale om samt, hvilke problemer og hvilke opvækstvilkår der er til stede for de børn, der har tunge problemer.

Socialforskningsinstituttet

06:04

85 kr. inkl. moms

ISSN: 1396-1810

ISBN 87-7487-798-4